

KUL TÚRA SLOVA

Vedecko-popularizačný
časopis pre jazykovú
kultúru a terminológiu

Orgán Jazykovedného ústavu
Ludovíta Štúra SAV
a Jazykového odboru
Matice slovenskej

Časopis vychádza s finančnou
podporou Otvorenej akadémie

otvorená
akadémia

HLAVNÁ REDAKTORKA

Sibyla Mislovičová

VÝKONNÁ REDAKTORKA

Iveta Vančová

REDAKČNÁ RADA

Adriana Ferenčíková, Juraj Glov-
ňa, Dana Guričanová, Robert
Hammel, Renáta Hlavatá, Ingrid
Hrubaničová, Martin Chochoľ,
Bronislava Chochoľová, Ján Ka-
čala, Ľubor Králik, Jana Levická,
Sibyla Mislovičová, Slavomír
Ondrejovič, Lucia Molnár Satin-
ská, Mária Šimková, Iveta Vančo-
vá, Pavol Žigo

REDAKCIA

811 01 Bratislava, Panská 26

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

- DUCHKOVÁ, Silvia: Po rokoch zno-
va o výraze *genius loci* 321
GURIČANOVÁ, Dana: In vino veri-
tas. Spomienka na Lýdiu Vadkerti-
-Gavorníkovú 329

TERMINOLOGICKÉ SÚPISY

- KLIMENT, Ján – HRABOVSKÝ, Mi-
chal – KUČERA, Viktor – GUTTO-
VÁ, Anna – HINDÁKOVÁ, Alica
– GURIČANOVÁ, Dana: Rodová
homonymia v slovenskom odbornom
botanickom menosloví a jej riešenie 335

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

- LALIKOVÁ, Tatiana: Slová *bán, bán*
v slovenských terénnych názvoch 342

ROZLIČNOSTI

- O význame slova *advent* v gemerských
nárečiach. Ľ. Králik 353

SPRÁVY A POSUDKY

- Teokracia. Lingvistické, exegetické
a systematicko-teologické prístupy.
K. Rausová 356

SPYTOVALI STE SA

- O výslovnosti názvu *Eiffelova veža*.
S. Duchková 362

Z NOVÝCH VÝRAZOV

- Z rukopisu pripravovaného Slovníka
súčasného slovenského jazyka (60).
J. Končalová 363

Z WEBOVEJ PORADNE

- Predložka *do* alebo *na*? 374
Validovať alebo *validizovať*? 375

PRIPOMÍNAME SI 376

- Obsah 53. ročníka 377
Index 53. ročníka. S. Mislovičová 380

KUL TÚRA SLOVA

KULTÚRA SLOVA, vedecko-popularizačný časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu. Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV a Jazykovedného odboru Matice slovenskej. Ročník 53, 2019, č. 6 (10. 12. 2019). Sídlo vydavateľa a adresa redakcie: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, Panská 26, 811 01 Bratislava. IČO 00167 088. Matica slovenská – Vydavateľstvo Matice slovenskej v Martine. Časopis vychádza s finančnou podporou Otvorenej akadémie. Hlavná redaktorka PhDr. Sibyla Mislovičová. Výkonná redaktorka Mgr. Iveta Vančová. Grafická úprava Oto Takáč. Technický redaktor Vladimír Radik. Vychádza šesťkrát ročne. Ročné predplatné 8,50 €, jednotlivé čísla 1,50 €. Rozširuje, objednávky a predplatné prijíma Vydavateľstvo Matice slovenskej, P. Mudroňa 1, 036 01 Martin, e-mail: periodika@matica.sk, tel. 043/3812826. Evidenčné číslo 3696/09. Podávanie novinových zásielok povolené OZSsRP Banská Bystrica č. 1325/94-PTP z 25. 4. 1994. ISSN 0023-5202 Distributed by Matica slovenská – Vydavateľstvo Matice slovenskej, P. Mudroňa 1, 036 01 Martin, Slovakia.

© Jazykovedný ústav Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied, Bratislava

© Matica slovenská, Martin

Vytlačila tlačiareň Fork, s. r. o., 2019

Cena 1,50 €

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

Po rokoch znova o výraze genius loci

SILVIA DUCHKOVÁ

Latinský citátový výraz *genius loci* sa hojne využíva tak v beletrii, ako aj v publicistike. V časopise Kultúra slova sa ním už takmer pred tridsiatkou rokov zaoberal Ivan Masár (*Genius loci*, 1991, s. 223 – 224). Podnetom bola otázka redaktorky pracujúcej na texte, v ktorom sa vyskytovali latinské citáty, či slovo *genius* v danom spojení poslovenčiť na podobu *génius*, alebo postupovať inak a ako.

I. Masár vysvetľuje, že latinské slovo *genius* sa v slovenčine používa v adaptovanej podobe *génius* vo význame „mimoriadne nadaný tvorivý človek, veľ duch, velikán“, ale aj vo význame „duch“, čo dokladá spojeniami *nezlomnosť ľudského génia, poklady ľudského génia, výplod génia nového človeka, génius našej doby*. V tomto druhom význame sa stalo súčasťou výrazu *genius loci*, ktorým sa v starovekom Ríme nazýval ochranný duch domu alebo miesta. V súčasnosti sa tento výraz používa v prenesenom význame na charakterizovanie atmosféry, ovzdušia, celkového rázu určitého miesta. Autor sa pri svojom výklade opiera o dva doklady zo slovníkovej kartotéky Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV: *A usilujem sa pritom postihnúť genia loci, ktorý má svoju špecifickú vôňu či chuť. – ... vyznievajú [budovy] vtipnejšie a s vyšším porozumením pre genius*

loci. Pritom konštatuje, že v obidvoch príkladoch sú z hľadiska jazykovej kultúry isté rušivé prvky: v prvom je to skloňovanie pôvodnej latinskej podoby *genius*, v druhom to, že po akuzatívnej predložke *pre* nasleduje nominatívna podoba *genius*. Uvedomujúc si silno pociťovanú potrebu používateľov slovenčiny skloňovať prvé slovo spojenia, I. Masár dáva takéto riešenie: keď sa výraz *genius loci* včleňuje do štruktúry slovenskej vety ako podmet s nezhodným prívlastkom, použije sa ako lexikálny citát v pôvodnej podobe; keď má zaujať pozíciu iného vetného člena, latinské slovo *genius* sa nahradí slovenskou podobou *génium*, ktorá sa skloňuje podľa vzoru *chlap*. Ako analógiu uvádza latinský lexikálny citát *arbiter elegantiarum* [rozhodca vo veciach vkusu, pozn. SD], v ktorom sa prevzaté slovo *arbiter* v nepriamych pádoch skloňuje, napr. *mal povest' arbitra elegantiarum, hovoril o ňom ako o arbitrovi elegantiarum*. V duchu svojho riešenia upravuje citované doklady: *A usilujem sa pritom postihnúť génia loci, ktorý má svoju špecifickú vôňu či chuť. – ... vyznievajú vtipnejšie a s vyšším porozumením pre génia loci*. Autor napokon ponúka tretiu možnosť – používať citát *genius loci* iba vtedy, keď je podmetom vety, a v ostatných prípadoch siahnuť po jeho preklade v podobe *duch miesta*, resp. *atmosféra, celkový ráz určitého miesta*.

Prvotným impulzom na oživenie témy používania výrazu *genius loci* bolo, že sme v médiách zachytili výslovnosť slova *loci* ako [loki] aj [loči]. Výslovnosť [loki] by zodpovedala angličtine, kde ide o jeden z variantov výslovnosti výrazu, výslovnosť [loči] taliančine. (Pravda, slovo *genius* sa v angličtine číta [džinjes] a v taliančine toto slovo znie *genio* [dženio].) Tvar *loci* je genitív od slova *locus* „miesto“, v ktorom sa pri skloňovaní v latinčine striedajú spoluhlásky *k/c*: nominatív *locus* [lokus], genitív *locī* [locí], datív *locō* [lokó], akuzatív *locum* [lokum], vokatív *loce* [loce], ablatív *locō* [loko]. V slove *loci* je teda spoluhláska *c*, ktorú treba zachovať aj vo výslovnosti citátového výrazu.

Zaujímalo nás, či, prípadne do akej miery sa návrhy I. Masára na použitie výrazu *genius loci* premietli do novších textov. Na prieskum sme využili texty korpusu *Omnia Slovaca III Maior* (18.01) za obdobie takmer 30 rokov (t. j. z 90. rokov 20. storočia a prvých dvoch desaťročí 21. storočia).

Aj súčasné texty ukazujú, že známy citát je stále obľúbený a frekvencovaný. Kým I. Masár sa pri svojom výklade mohol oprieť iba o listkovú

kartotéku, z ktorej vybral dve citácie, dnešné korpusy textov poskytujú bohatý materiál, ktorý umožňuje získať komplexnejší obraz o pravopise, skloňovaní a spájateľnosti slov, ako aj o ich vývine. Z početných dokladov sme vybrali tieto (ukážky sme usporiadali podľa poradia pádov pri skloňovaní, t. j. od nominatívu po inštrumentál):

Nevšedné a neopakovateľné genius loci Banskej Štiavnice sa prejavuje okrem iného aj tým, že v meste žije, tvorí a účinkuje veľa nadaných ľudí... – V súčasnosti však architekti kladú mimoriadny dôraz na to, aby sa touto premenou úplne nezničil pôvodný genius loci interiéru. – Dušekovi Záhoráci hovoria spisovnou slovenčinou, no nestráca sa ani génius loci, ani kolorit postáv. – Základom pre tvorbu verejných priestorov vo vidieckom sídle je podľa odborníkov zachovanie genia loci, teda ducha miesta.... – Kaviareň fungovala nepretržite ďalšie roky a jej „geniu loci“ neuškodil ani zánik monarchie... – Jeho poézia vyniká svojráznym naturelom a tematicky viazanosťou ku géniu loci Zakarpatska. – Noc dáva šancu géniovi loci, aby nás skúmal. – Riaditeľ Národného pamiatkového ústavu hlavného mesta Prahy oceňuje zámer investora postupovať s citom pre génia loci. – Riberalta svojím charakterom, vzhľadom, ľuďmi a spôsobom života vytvára jedinečný genius loci, ktorý vraj nenájdete nikde inde v Bolívií. – Je to miesto, kde sa vždy vraciam rád, pretože má silné genius loci. – Ona [M. Haľamová] je literárnou udalosťou Blatnice, ona sa podieľa na géniovi loci tohto miesta. – Čoraz obľúbenejšie sú negalerijné priestory... ktoré svojím geniom loci dodávajú fotografiám iný kontext... – ... autorka nevšedných odevných kreácií sa nechá inšpirovať, tak ako je jej zvykom, geniom loci malebného miesta.

Pravopis spojenia

Ako prvé si možno všimnúť, že výraz *genius loci* sa používa v adaptovanej podobe *génius loci* nielen v nepriamych pádoch, ako navrhoval I. Masár, ale aj v nominatíve: z 580 dokladov je 230 nominatívnych tvarov. Medzi prameňmi nájdeme citácie z diel autorov ako Ján Štrasser, Pavel Vilikovský, Valér Mikula, Rudolf Chmel, z literárnych časopisov Romboid, Slovenské pohľady, RAK. (Pravda, vždy je tu namiesto otázka, aký tvar použil autor a čo je výsledok redakčného zásahu.) Zároveň – tak ako pri iných slovách – sa ukázalo, že v tých istých časopiseckých zdrojoch (v tomto prípade v časopise Slovenské pohľady a RAK) sa daný výraz vyskytuje aj v pôvodnej

latinskej podobe *genius loci*. Z hľadiska frekvencie však prevažuje latinský pravopis (2 909 dokladov, z nich 2 007 v nominatíve).

Rod

Spájateľnosť s prídavnými menami a zámenami ukázala (porov. aj doklady), že výraz *genius/génius loci* sa používa jednak v mužskom rode (podľa rodu slova *génius*), napr. *jedinečný genius/génius loci*, *pôvodný genius/génius loci*, *neopakovateľný genius/génius loci*, *silný genius/génius loci*, *špecifický genius/génius loci*, *povestný genius/génius loci*, *zvláštny genius/génius loci*, *nezameniteľný genius/génius loci*, *náš genius loci*, *svoj genius/génius loci*, *aký genius loci*, *tento genius loci* – a v rovnakej alebo podobnej spájateľnosti v strednom rode (používatelia ho pociťujú ako citátové slovo, a to aj v poslovenčenej verzii *génius loci*) – *jedinečné genius/génius loci*, *povestné genius/génius loci*, *neopakovateľné genius loci*, *silné genius loci*, *unikátne genius loci*, *známe genius loci*, *slovenské genius/génius loci*, *svoje genius/génius loci*, *akési genius/génius loci*. Pomer počtu dokladov na oba rody v prívlastkových spojeniach sa nedá presne určiť, keďže prídavné mená mužského a stredného rodu majú v genitíve, datíve, lokáli a inštrumentáli identické prípony. Podľa nominatívnej väzby však jasne prevláda mužský rod.

Tvary v nepriamych pádoch

V genitíve podobne ako v nominatíve sa prejavuje len pravopisná variantnosť tvarov – *genia/génia loci*. Rovnako je to v inštrumentáli, v ktorom sa vyskytujú tvary *geniom/géniom loci*. V datíve a lokáli však už zisťujeme rozkolísanosť v skloňovaní, čo ilustrujú tvary *geniu/géniu loci*, *géniovi/geniovi loci*: *Kaviareň fungovala nepretržite ďalšie roky a jej „geniu loci“ neuškodil ani zánik monarchie či vznik Československej republiky. – Jeho poézia vyniká svojráznym naturelom a tematicky viazanosťou ku géniu loci Zakarpatska. – Noc dáva šancu géniovi loci, aby nás skúmal. – Ona je literárnou udalosťou Blatnice, ona sa podieľa na geniovi loci tohto miesta.* V sledovanom korpuse bol počet tvarov s príponou *-u* 82, kým s príponou životného skloňovania *-ovi* len 7.

Nejednotné skloňovanie pozorujeme aj v akuzatíve: *Riaditeľ Národného pamiatkového ústavu hlavného mesta Prahy oceňuje zámer investora postupovať s citom pre génia loci. – Zásadnou otázkou podľa mňa je, nakoľko monografia vystihla a zobrazila špecifiká, jedinečnosť a originalitu regiónu,*

jeho ducha, „genia loci“. – Riberalta svojím charakterom, vzhľadom, ľudmi a spôsobom života vytvára jedinečný *genius loci*, ktorý vraj nenájdete nikde inde v Bolívii. – Je to miesto, kde sa vždy vraciam rád, pretože má silné *genius loci*. – Rekonštrukcia, ktorá prebehla v štyroch etapách, cituje bohatú históriu s ambíciou čo najviac podporiť *génius loci* mesta... – Banská Štiavnica, schovaná uprostred nevelkých kopcov, zo seba vydáva čarovné *génius loci*, ktoré cítit' aj večer po príchode zo svahu.

Ako sme spomenuli, I. Masár považuje za rušivý prvok, ak v danom citáte po akuzatívnej predložke *pre* nasleduje latinská nominatívna podoba *genius*. Medzi našimi dokladmi sú takisto vety, v ktorých v akuzatívnej väzbe vystupuje slovo *genius*, porov. spojenia *spôsobom života vytvára jedinečný genius loci*, *má silné genius loci*. Jednako tvar *genius loci* v týchto ukážkach podľa nášho názoru nepôsobí rušivo. Autori ho tu používajú ako nesklonné citátové slovo, podobne ako sa používajú iné lexikálne citáty, napr. *lapsus linguae*, *modus vivendi*, *status quo*, *mea culpa*, *alter ego*, *persona non grata*, *nomen omen*, *raison d'être*, *dolce vita*, *salto mortale* ap. Mnohé z nich pozostávajú zo slov, ktoré fungujú v slovenčine samostatne ako cudzie prevzatia a skloňujú sa (*lapsus*, *modus*, *status*, *ego*, *salto*, *persona* – podobne ako slovo *génius* v adaptovanej podobe *persóna*). Ak by sme vzali do úvahy, že slovo *génius* „duch“ v danom spojení má význam „celkový ráz, ovzdušie, atmosféra“ a KSSJ pri slove *duch* v tomto význame uvádza v akuzatíve dvojtvár – príponu *-a*, čiže *ducha*, aj nulovú príponu, čiže *duch*, ponechanie slova *genius* v akuzatíve v základnom tvare by nemuselo pôsobiť neprirodzene, porov. *Priestor synagógy je pritom „nabitý“ ťažko opísateľnou silou, ktorá inšpiruje umelcov. Vnímajú duch miesta, genius loci. – Autor výstavu poňal ako inštaláciu predmetov, ktoré odkazujú na pôvodný „pochovaný“ duch miesta. – Mesto tvrdí, že chcelo zachrániť aspoň niečo – presnejšie zachovať genius loci, teda duch miesta. – Predstavuje sa tu však nielen ako sochár so zmyslom pre vystihnúť jemných psychických nuansov zobrazovaných, ale aj ako suverénny kresliar a maliar schopný charakterizovať niekoľkými ťahmi štetca duch miesta a dušu osoby. – Predstavitelia miest a obcí musia tento duch miesta vedieť nájsť v minulosti a v prítomnosti ho využiť, najmä na propagáciu obce.* Takéto riešenie – použitie nominatívu v platnosti akuzatívu – by sme však odporúčali iba pri originálnom latinskom citáte, nie pri jeho adaptovanej podobe *génius loci*.

V nominatívnom, resp. v neživotnom tvare vo funkcii akuzatívu vystupuje v dokladoch aj slovenské slovo *génus*, ktoré by sa podľa I. Masára (a bolo by to prirodzené) malo v nepriamych pádoch skloňovať podľa vzoru *chlap*, t. j. v akuzatíve by malo byť totožné s tvarom genitívu: *podporiť génius loci mesta – podporiť génia loci mesta; zo seba vydáva čarovné génius loci – zo seba vydáva čarovného génia loci*.

Medzi dokladmi nájdeme aj také, v ktorých výraz *genius loci*, ale ani jeho poslovenčenú verziu *génus loci* autori neskloňujú, napr. *Tieto diela sú inšpirované genius loci (I) vodného mlyna v Kolárove, meandrami rieky, ostrovom tvorenom tokmi Malého Dunaja, Váhu a mŕtveho ramena Malého Dunaja. – Držíme palce a veríme, že projekt pomôže k záchrane ďalšieho verejného priestoru a zachovaniu genius loci (G) nášho mesta. – Zdá sa, že to bolo okrem génius loci (G) tejto východoslovenskej metropoly predovšetkým divadlo, ktoré tak výrazne ovplyvnilo jeho videnie a čítanie. – História, súčasnosť i sľubná budúcnosť sú neustále prítomné v genius loci (L) najväčšej vínnej pivnice v Pukanci. – Tvorivé stretnutie umelcov (výtvarníkov a literátov) na miestach s jedinečným genius loci... (I) – Na železničnej mape Slovenska sú miesta, ktoré vďaka jedinečnému genius loci (D) majú prívlastok kultové.*

Myslíme si, že v nepriamych pádoch (okrem akuzatívu, pri ktorom sme akceptovali aj použitie nesklonnej latinskej podoby *genius loci*) by sa mali obe podoby skloňovať: *Tieto diela sú inšpirované geniom loci vodného mlyna v Kolárove, meandrami rieky, ostrovom tvorenom tokmi Malého Dunaja, Váhu a mŕtveho ramena Malého Dunaja. – Držíme palce a veríme, že projekt pomôže k záchrane ďalšieho verejného priestoru a zachovaniu genia loci nášho mesta. – Zdá sa, že to bolo okrem génia loci tejto východoslovenskej metropoly predovšetkým divadlo, ktoré tak výrazne ovplyvnilo jeho videnie a čítanie. – História, súčasnosť i sľubná budúcnosť sú neustále prítomné v geniui loci najväčšej vínnej pivnice v Pukanci.*

Pri originálnej podobe *genius loci* by tiež bolo vhodné rozlišovať medzi prívlastkovými a neprívlastkovými spojeniami; v prípade, keď je výraz *genius loci* rozvitý vhodným prívlastkom, jeho neskloňovanie ho približuje iným citátovým výrazom a podľa nás nepôsobí rušivo: *Na železničnej mape Slovenska sú miesta, ktoré vďaka jedinečnému genius loci majú prívlastok kultové.*

Pozrime sa teraz, ako je výraz *genius loci* spracovaný v slovníkoch. Podľa očakávania ho zachytávajú slovníky cudzích slov, konkrétne Slovník cudzích slov (2005) v rámci 3. významu hesla *géníus* „(pôvodne v rím. mytológii) strážny duch, bájna, tajomná ochranná moc, sila (zobrazovaná aj ako okridlená bytosť); v spoj. *genius loci* ochranný duch domu, miesta; (dnes) pren. kniž. duch, atmosféra určitého miesta“. Keďže v gramatickom aparáte v záhlaví je uvedený mužský rod, táto rodová príslušnosť by sa mala vzťahovať aj na výraz *genius loci*. Veľký slovník cudzích slov (2008) spracúva výraz *genius loci* ako samostatné heslo (lexikálny citát) bez uvedenia rodu a rozčleňuje ho na dva významy: „1. hist. ochranný bôžik kraja, miesta“, 2. kniž. „veľká závislosť osobnosti od rodného kraja, od prostredia“ (tento význam však nepovažujeme za presný). V Krátkom slovníku slovenského jazyka (2003; ďalej aj KSSJ) ani v Slovníku slovenského jazyka (1. zv., 1959; ďalej SSJ) výraz *genius loci* nenájdeme, no zachytáva ho Slovník súčasného slovenského jazyka (A – G, 2006; ďalej SSSJ). Podobne ako Slovník cudzích slov ho uvádza v rámci 3. významu slova *géníus*, v jeho spracovaní však výklad posúva ďalej: „3. pís. i *genius* v spojení *géníus loci*, *genius loci* a) ochranný duch domu al. miesta, b) kniž. duch, atmosféra určitého miesta“. Najnovší výkladový slovník už zohľadňuje adaptáciu tohto latinského výrazu, a to jednak z hľadiska pravopisu, keď okrem pôvodnej podoby uvádza na prvom mieste zdomácnenú *géníus loci*, doloženú príkladom (rovnakým ako u I. Masára): *Usilujem sa postihnúť génia loci, ktorý má svoju špecifickú vôňu či chuť*. Adaptácia sa prejavuje aj v skloňovaní latinského slova *genius* – porov. príklad *podľahnúť geniui loci*. V exemplifikácii sa obe podoby skloňujú v zhode s podstatným menom *géníus* ako mužské podstatné mená, v spojení *postihnúť génia loci* podľa vzoru *chlap*, v spojení *podľahnúť geniui loci* podľa vzoru *dub* (životnému skloňovaniu by zodpovedal tvar *geniovi*). Príslušnosť k mužskému rodu signalizuje aj tretí príklad *Montmartre je esenciou života a ducha Paríža – pestrá história, umelecká bohéma, kabaret, spev. Vzrušujúci genius loci*. Jednako si myslíme, že používateľovi by pomohlo, keby sa tu bol explicitne uviedol aj variantný stredný rod a doplnil gramatický aparát o prípony datívu a lokálu, keďže – ako sme ukázali – v jazykovej praxi sa pri skloňovaní prejavuje

variabilnosť. Rodová príslušnosť (m.) sa uvádza v záhlaví hesla, čiže s platnosťou pre slovo *gēnius* vo všetkých troch významoch, pričom výraz *genius loci/gēnius loci* sa používa aj v strednom rode, ale príklady to nenaznačujú. Pri druhom význame slova *gēnius* „mimoriadne duševné schopnosti, tvorivé nadanie; osobitný, jedinečný duch; syn. genialita, geniálnosť“ je v SSSJ pridaný gramatický aparát iba sg., D a L *gēniu*.

Záver: Naše skúmanie textov pomocou dnešných korpusových možností za bezmála tridsaťročné obdobie ukázalo rozmanitosť v používaní výrazu *genius loci* ako z hľadiska pravopisu, tak aj skloňovania. Tento výraz sa používa nielen v pôvodnej latinskej, ale aj v zdomácnenej podobe *gēnius loci*. Pri skloňovaní pozorujeme prestupovanie kategórie životnosti v datíve a lokáli v prospech neživotného vzoru *dub*, čiže používanie tvaru *gēniu/geniu*, ale i v akuzatíve, v ktorom sa popri tvare *gēnia/genia* podľa vzoru *chlap* vyskytuje i neživotný tvar *gēnius/genius*. S neskloňovaním slova *genius*, ale i *gēnius* sme sa stretli aj v iných pádoch. Vzhľadom na ohybnosť slova *gēnius* takéto tvary vyznievajú neprirodzene. V prípade latinského *genius loci* sa dajú chápať tak, že používatelia k nemu pristupujú ako k citátovému výrazu. Myslíme si, že vtedy, keď je rozvité zhodným prívlastkom, ktorý sa skloňuje, takéto riešenie možno akceptovať aj v iných pádoch než v akuzatíve. V platnosti citátu sa potom používa aj ako podstatné meno stredného rodu.

Čo sa týka výslovnosti, zopakujeme: v slovenčine sa latinský výraz *genius loci* vyslovuje [gēni-us loci], pričom sa zohľadňuje forma slova *gēnius* a písaná podoba slova *loci* (na rozdiel od klasickej latinčiny, kde by výslovnosť bola [genius locí] – koreňový vokál *e* v slove *genius* bol v klasickej latinčine krátky, koncové *-i* v slove *loci* bolo, naopak, dlhé). Výslovnosť [loki] či [loči], ktorá pramení z absencie klasického vzdelania dnešných používateľov slovenčiny, je chybná.

In vino veritas. Spomienka na Lýdiu Vadkerti-Gavorníkovú

DANA GURIČANOVÁ

V máji tohto roku uplynuli už dve desaťročia od chvíle, keď sa uzavrelo básnické dielo Lýdie Vadkerti-Gavorníkovej (1932 – 1999), výnimočnej poetky, ktorú Ľubomír Feldek údajne nazval prvou dámou slovenskej poézie (Sliacky, 2017). Nepodarilo sa nám zistiť, kedy a kde sa to stalo, ale určite s touto charakteristikou možno len súhlasiť. Bez väčších problémov nájdeme aj ďalšie obdivné vyjadrenia na margo tvorby tejto autorky, napr. z pera jej priateľa a dobového spolupútника Jána Buzássyho: „Keď začínam uvažovať o poézii Lýdie Vadkerti-Gavorníkovej, vždy najprv narazím na *das ewig eibliche*, to ženské, čo nás povznáša. U nej je to pre mňa väčšmi citeľné ako pri iných literárnych ženách. Veď aj pred ňou sme mali dobré poetky, za všetky menujme aspoň Mašu Haľamovú, aj po nej ich je rad, ale od Lydky som dostal prvý úder, bolo to akési prvé siahnutie na elektrický prúd – a na to sa nezabúda“ (Buzássy, 1997, s. 74).

Celkovo osem básnických kníh nám zanechala autorka, ktorá spočiatku vôbec nemala ambíciu publikovať. Prečo svoje básne niekoľko rokov len hromadila v zásuvkách? „Asi to bude v tom, že som si písala. Si, čiže sebe, o sebe, pre seba a za seba. Čiže celkom sebecky. A bolo by tak asi až dodnes, keby... Ale to je už iná rozprávka“ (Vadkerti-Gavorníková, 1980, s. 81). ... keby jej časopisecký debut v Mladej tvorbe v roku 1965 tajne nezariadili priatelia na čele s Jozefom Mihalkovičom (porov. Čertík, 2012, s. 17 – 18). Priaznivý ohlas ju povzbudil a hneď v nasledujúcom roku vyšiel jej knižný debut s názvom *Pohromnice*. V rozličných odstupoch nasledovali ďalšie básnické zbierky: *Totožnosť* (1970), *Kolovrátok* (1972), *Kameň a džbán* (1974), *Piesočná pieseň* (1977), *Trvanie* (1979), *Víno* (1982), *Hra na pár-nepár* (1992). V zbierke *Trvanie*, ktorá tesne predchádzala básnickej skladbe *Víno*, ktorej sa budeme podrobne venovať v tomto článku, nájdeme aj rozsiahlu báseň *Odobierka s vinohradom* (úryvok je zo s. 18). Autorka

---

Príspevok vznikol v rámci grantovej úlohy VEGA č. 2/0017/17 Slovník súčasného slovenského jazyka – 6. etapa (Koncipovanie a redigovanie slovníkových hesiel a s tým spojený lexikologicko-lexikografický výskum).

v nej plasticky stvárnjuje záver života svojho starého otca, akože inak, vinnohradníka:

*... Dnes už nevieme
kadiaľ vstupuje pravda do vína
a múdrosť do príslovia
Môžeme iba dodatočne sledovať ich cestu
od zapečateného kameňa
cez korene až k plodom rastlín
podľa stôp ktoré zanecháva
človek v hline
a hlina v človeku...*

Zdá sa, že práve tieto myšlienky poetka až do epickej šírky a zároveň filozofickej hĺbky rozvinula v básnickej skladbe *Víno*, ktorú mnohí čitatelia i kritici považujú za autorkino vrcholné dielo. V rámci jej tvorby zaujíma jedinečné miesto už tým, že ide o tematickú básnickú skladbu, ktorá má ucelenú a dôkladne prepracovanú kompozíciu. Ako prológ slúži deväť veršov nazvaných *Dorábanie vína: Tento návod / na dorábanie vína / venujem všetkým / synom dcéram i nám / dávnejšie dospelým / akože sa aj s vínom / takto dorobeným / teraz či inokedy / s radosťou podelím* (s. 9).

Po dedikačnom úvode nasleduje 11 nerovnako dlhých „kapitoliek“ so zhodne koncipovaným jednoduchým, no veľavravným názvom: *To najľahšie, To najťažšie, To najkrajšie, To najhoršie, To najsmutnejšie, To najtrápnejšie, To najzložitejšie, To najvšednejšie, To najvážnejšie, To najúnavnejšie, To najšťastnejšie*. Básnická skladba ako celok predstavuje jednu veľkú metaforu, čo potvrdil aj Stanislav Šmatlák na stránkach časopisu *Romboid*: „Sujet tejto knihy reprodukuje zdĺhavú a zložitú cestu človeka od narodenia po nájdenie vlastnej ľudskej totožnosti, a preto sa tu nezamľujú ani peripetie, ani kolízie, ani poblúdenia, ktoré na tejto ceste treba prekonať. (...) Vadkertiovej *Víno* je teda vlastne návodom, aj ako možno dorobiť víno, ale aj návodom, ako sa stať človekom, bytosťou činnou, produktívnou, utvárajúcou seba, a utvárajúcou seba samého práve tým, že je schopný produkovať, tvoriť hodnoty pre iných“ (Kritici diskutujú..., 1984, s. 29 – 30).

Koniec-koncov, na viacerých miestach sa k metaforickej povahe *Vína* otvorene priznáva aj poetka, napr. *Ešte sa nevie / čím oťažieš a zarodiš / Záleží na tých / ktorí ťa budú obrábať / čo v tebe vyklíči / aké výhonky v tebe*

vyšľachtia / a ktoré budú štepiť (s. 12); Pamätaj / vinič to si ty / Jeho korene stoja / na tvojich nohách / jeho hlava nebude múdrejšia / ako tvoja / a réva ktorá z hlavy vyrastá / nedorobí viac vína ako ty (s. 56).

Každá z jedenástich „kapitoliek“ sa končí otvorenou výzvou, napr. *To najľahšie máš už za sebou / Ale vyskakuj hraj sa vyvádzaj / Cesta od najľahšieho k najšťastnejšiemu / ešte je celá pred tebou* (s. 14). Z citovaných veršov je zjavné, že autorka používa voľný verš bez interpunkcie, ktorej sa vzdala, počnúc treťou zbierkou s názvom *Kolovrátok* (1972). Vysoká frekvencia slovíes v imperatívnej forme, napr. *dbaj, zúrodňuj, hľadaj, opakuj, pamätaj, choď, nepredbiehaj, neklesaj na duchu*, je typická pre akúkoľvek inštruktáž, ale aj ľudové obrady či dokonca zarietania. K. Buzássyová v tejto súvislosti hovorí o „ľudovom didaktizme“ prameniacom v ľudovej slovesnosti (Buzássyová, 1999, s. 248), Ján Števček zase mieni, že nejde o prikazovanie, skôr o akési zasväcovanie (Kritici diskutujú..., 1984, s. 33). S. Šmatlák sa v diskusii s kolegami úprimne priznal: „... hoci ma ako čitateľa autorka tejto knihy vlastne od prvej až po poslednú vetu ustavične poučuje, čo mám a čo nemám robiť, čo by ma asi ináč v živote dosť rozčuľovalo, čitateľsky ma táto jej nátlaková hra vôbec neuráža, ale naopak, zo strany na stranu ma ustavične a väčšmi zainteresúva, pretože ma robí spoluúčastným“ (tamže, s. 30). Imperatív L. Vadkerti-Gavorníkovej jednoducho nie je imperatívom rozkazu či príkazu, ale múdrosti, ktorá vie i to, že „ak sa s nikým nepodelíš / zbytočne si sa namáhal“ (*Víno*, s. 85).

Charakteristickým znakom celej tvorby Lýdie Vadkerti-Gavorníkovej je úspornosť, stručnosť vo výraze, nikdy nebola uvravená ani rozvláčna. Skladba *Víno* je v tomto smere žiarivým príkladom – inštruktážne ladené verše sú často strohé, ale výstižné: *Oberaj až keď dozrelo / Si už dosť múdry / aby si to poznal / Ak oberieš privčas / budeš mať kyselicu / Ale ak prineskoro / budeš ozembuch* (s. 69); *Ale ak si sa niekde pomýlil / alebo niečo zanedbal / víno ti nikdy nevykvasí / a ty sa budeš kalieť naveky* (s. 77).

Pozrime sa na básnickú skladbu *Víno* bližšie a z viacerých uhlov pohľadu.

1. Lexika

Autorka poeticky spracúva svoje celoživotné poznanie úzko prepojené s vidieckymi koreňmi, s domovom a prácou vo vinohrade, čomu zodpovedajú aj lexikálne prostriedky, ktoré využíva (už spomínaný „ľudový didak-

tizmus“). Preto tu epitetá constans, napr. *priaznivý vietor* (s. 12), *neorané pole* (s. 17); *drobné kamienky* (s. 29), *nerušené miesto* (s. 39), *plané jadierka* (s. 40), *psi tridsiatok*, *pokrvné bratstvo* (obe s. 50), jednoznačne prevažujú nad epitetami ornans, napr. v *pŕhlivej koži* (s. 45), *lahostajné drobné* (s. 27), *vínonosný štep* (s. 37). Celkovo autorka narába s prívlastkami veľmi uvážlivo, občas ich úplne eliminuje (porov. 11 veršov citovaných v predchádzajúcom odseku, kde nie je ani jediný prívlastok), na viacerých miestach využíva významovo opozitné prívlastky, aby docielila dynamiku a dramatickosť: *Rodiš sa do života / ľahký ako pôda / ktorú nik ťažko neobrobil* (s. 11); ... *vedz že ťa čaká taká dlhá cesta... / aký je krátky život...* (s. 16); ... *a priprav do nej pôdu / Ale dbaj nech je zmesou / tých najčistejších zemín / aby ťa potom znečistené víno / neuváľalo do hrobu* (s. 38). Rovnaký efekt dosahuje aj voľbou významovo opozitných slovíes či podstatných mien: *A hoci máš už v sebe semienka / také i onaké / zatiaľ sa iba zobúdzajú / a teba nechávajú spať* (s. 11); *Ale buď opatrný / aby si potom neporazil / voľakedajšiu silu / terajšou slabosťou / lebo nad tebou víno zvíťazí / a podrazí ti nohy* (s. 48). Nájdeme tu aj poeticky silné využitie homonymie: *Presný čas lisovania / odmeraj na stopkách / Ak sa stopky ešte držia bobuliek / nezmeškáš lisovanie...* (s. 72); *Otvor teda odrezkom očká / a hlboko sa do nich zadívaj / aby si víno nemal povrchné* (s. 50).

2. Básnické figúry

Formálnu aj myšlienkovú celistvosť básnickej skladby *Víno* umocňuje poetka identicky, resp. veľmi podobne štylizovaným refrénom na konci jednotlivých „kapitoliek“, pričom ho neraz ozvlášťuje paradoxom, napr. *To najkrajšie máš už za sebou / Ale neklesaj na ducha / To najhoršie ťa ešte čaká* (s. 29); *To najhoršie máš už za sebou / Ale nedúfaj / To najsmutnejšie ťa len čaká* (s. 36); *To najsmutnejšie máš už za sebou / Ale neteš sa / To najtrápnejšie ťa len čaká* (s. 40).

Jemný nádych paronomázie má hromadenie významovo (viac či menej) odlišných slov, v uvádzanom úryvku slovíes, s rovnakým slovným základom: *Od práce neodbiehaj / ani na krátky čas / aby si nemal víno nedochôdča / Musel by si ho dlho dobiehať / a mohlo by ti pritom zabehnúť* (s. 61).

Eufonicko-štylistické prostriedky, ako sú zvukosled, onomatopoja či kalambúr, takisto nie sú poetke cudzie, mnoho pekných príkladov nájdeme najmä v piatej zbierke *Piesočná pieseň: sykot strnísk stlmil hmlistý slák...*

viator kliesni plesy borovic... v jesienkovom sne a v popole / jasná jeseň siné stáda pasie... (O piesku v piesni, s. 43). K najcitovanejším veršom skladby *Víno* nepochybne patrí brilantné onomatopoické štvorveršie: *Varuj vinohrad pred opitou patrónkou / aby ti vinič nevyničila / Vyčič jej ty a vykúr ju z vine nice / dymom po vlašajšom víne* (s. 58). Zvukomalebný efekt majú aj mnohé ďalšie verše, napr. *Ak ti však deti podľahli / osudným osidlám / bude prst o smrť úrodnejšia...* (s. 38); *... nájdi jej nerušené miesto / pod svojou narušenou strechou* (s. 39).

Do textu *Vína* autorka zakomponovala aj pôsobivé tautológie: *a vôbec nezáleží na tom / či je to chlieb či víno / ak ich ty sám dorobiš tak / aby chlieb naozaj bol chlebom / a víno vínom* (s. 13); *Ale pamätaj že iba vtedy / ak bolesť ozaj bolela / a radosť tešila / slza bola slzou / a krv nebola vodou / zem ti zostane zemou / a víno bude vínom* (s. 39).

3. Trópy

Už sme uviedli, že básnická skladba *Víno* je vo svojej podstate veľkou metaforou, no možno ju aj „rozmieňať na drobné“, hľadať nepriame pomenovania v jednotlivých veršoch. Najčastejšie sa tu vyskytuje personifikácia, napr. *... aby sa pôda nepobila / lebo víno ti vykrváca / a budeš po ňom obojaký...* (s. 18); *Lebo dokiaľ v psom víne / neskrotíš rozpínavú divinu / a nezbavíš ho planej mory / strecha ti bude cudzo brechať / na všetky strany sveta* (s. 35); *... očka sa zatvorila / aby odrezky zaspali / a zobudia sa štepy* (s. 51); *... prispôbuj svoj krok / kráčaniu slnka vetra a dažďa / vo vytrvalom behu roka...* (s. 53); *Korene okopávajú opatrne / aby si viniču nepodrazil nohy / Inak sa tvoje víno zlomí / a ty sa budeš po ňom tackať* (s. 57); *Sud si už prihotovil / a šťava môže zľahnúť / aby sa prerodila* (s. 74).

Poetka neraz pretvára zaužívané slovné spojenia, napr. *... kde teraz zlo-mocne prekvitá / bolehlav s ľuľkom / aby ťa otrávil* (s. 31); *... a ty máš zasa hlavu pod strechou...* (s. 49); *Inak sa ti sud v pivnici neusadí / víno sa stane neposedným / a vyženie ťa na psi tridsiatok* (s. 50); *Neupíjaj z muštu... / Pretože sud musí byť plný / odpité by si musel krstiť vodou / víno by bolo neveriace / a ty by si sa po ňom obrátil* (s. 75).

Elementárnym obrazným pomenovaním je prirovnanie, jeho vysoká frekvencia vo *Víne* opäť evokuje spojitosť s ľudovou slovesnosťou, kde sa takisto hojne vyskytuje. Poetka sa preto nevyhýba ani tradičným názorným prirovnaniam typu *... viator akoby sa ti čerti ženili a búrku ako v pekle*

(s. 32); *Veká maj čisté ani božie oko* (s. 67); *v srdci ticho ako po búrke* (s. 37). Mnohé prirovnania sú však nevšedné a majú silný poetický náboj, napr. *Prilož si kameň na citlivé srdce / ako tvrdého najdúcha...* (s. 17); *Rozdielni ako polnoc s poludním...* (s. 27); *Jednotní ako svitanie / del'te svoj každodenný chlieb...* (s. 28); *Bobule nech sú čierne / ako úmysly vraha / jadierka jalovejšie / než srdcia pobehlic* (s. 34); *Ale dbaj aby bola [pivnica] hlboká / ako pravda očakávaného vína / priestranná ako sud / ktorý má víno donosiť / a tmavá ako hrobka / tvojich nedávných omylov* (s. 49).

Namiesto záveru

Lýdia Vadkerti-Gavorníková pristupovala k písaniu veľmi zodpovedne, o čom svedčí aj počiatočné váhanie publikovať. Nepochybne však patrí k autorom, ktorí o svojich veršoch môžu povedať – slovami Ivana Kraska – „na každom je krv prischnutá, srdca môjho krv prischnutá“. Tému dorábania vína a zároveň dozrievania človeka v básnickej skladbe *Víno* spracovala ľudsky pravdivo a poeticky pôsobivo, čo výstižne zhrnul jej dobrý priateľ Jozef Mihalkovič: „... jej básne sú svedectvom uzvato vybojovávaného zápasu o spravodlivé básnické slovo, opätovne uzrozumené s celým vlastným životným zázemím“ (Mihalkovič, 1982, s. 45).

LITERATÚRA

BUZÁSSY, Ján: Čosi veštecké v ženskej duši. Romboid 1997, roč. 32, č. 2 – 3, s. 74.

BUZÁSSYOVÁ, Klára: Ľudový substrát v poézii Lýdie Vadkertiovej-Gavorníkovej. (Venujem pamiatke poetky.) In: Nárečia a národný jazyk. Materiály z medzinárodnej vedeckej konferencie (Budmerice 24. – 26. septembra 1997). Red. A. Ferenčíková. Bratislava, Veda 1999, s. 241 – 251.

ČERTÍK, Jozef: Vadkerti znamená divá záhrada. (Prepis relácie Rozhlasové libresso z marca 1992.) In: Slovenské pohľady 2012, roč. IV. + 127, č. 3, s. 17 – 26.

Kritici diskutujú o L. Vadkerti-Gavorníkovej (S. Šmatlák, J. Števček, V. Marčok, V. Handzová). In: Romboid 1984, roč. 19, č. 1, s. 27 – 35.

MIHALKOVIČ, Jozef: Jubilujúcej Lýdii. In: Slovenské pohľady 1982, roč. 98, č. 3, s. 45. SLIACKY, Jozef: Život vpísala do veršov. Denník N, 30. 3. 2017. Dostupné na <https://dennikn.sk/blog/719289/zivot-vpisala-do-versov/> [november 2019].

VADKERTI-GAVORNÍKOVÁ, Lýdia: Piesočná pieseň. Bratislava: Slovenský spisovateľ 1977. 71 s.

VADKERTI-GAVORNÍKOVÁ, Lýdia: Trvanie. Bratislava: Slovenský spisovateľ 1979. 87 s.

VADKERTI-GAVORNÍKOVÁ, Lýdia: Víno. Bratislava: Smena 1982. 96 s.

VADKERTI-GAVORNÍKOVÁ, Lýdia: Čo nie je v slovníku. In: Romboid 1980, roč. 15, č. 11, s. 81.

TERMINOLOGICKÉ SÚPISY

Rodová homonymia v slovenskom odbornom botanickom menosloví a jej riešenie

JÁN KLIMENT – MICHAL HRABOVSKÝ – VIKTOR KUČERA – ANNA GUTTOVÁ
– ALICA HINDÁKOVÁ – DANA GURIČANOVÁ

O homonymii v botanike hovoríme, keď sa to isté slovenské meno používa pre dva, resp. viaceré odlišné taxóny rovnakej hierarchickej úrovne, napr. rody, druhy, poddruhy¹. Homonymá vznikali jednak pri pomenúvaní organizmov (v prípade vedného odboru botanika cyanobaktérií/siníc, rias, húb, lichenizovaných húb/lišajníkov, machorastov a cievnatých rastlín) patriacich do rovnakej systematickej skupiny, jednak pri pomenúvaní organizmov patriacich do rôznych systematických skupín. Väčšina z nich vznikla v čase, keď tvorba konkrétneho menoslovia prebiehala do istej miery izolovane, bez dôkladného poznania ostatných príbuzných menosloví. Ide teda o prirodzený, ale nežiaduci jav, ktorý je v rozpore so zásadou jednoznačnosti mien (bližšie Bayer a kol., 1948; Kovalik a kol., 2010; Kliment a kol., 2017). V posledných rokoch je viditeľná snaha takúto nejednoznačnosť postupne odstraňovať. Vyriešila sa už väčšina homoným medzi lišajníkmi a cievnatými rastlinami (Pišút a kol., 2010), tiež medzi machorastmi a ostatnými systematickými skupinami (Kliment – Šoltés, 2017). Tento proces je dôležitý hlavne pri menách rodov, od ktorých sú odvodené slovenské mená nadrodových jednotiek, napr. čeľadí.

V tomto príspevku pokračujeme v posudzovaní doteraz známych rodových homoným v rámci jednotlivých systematických skupín, ako aj medzi nimi. Väčšinou sme zachovali najstaršie homonymum (prvé platne utvorené alebo

---

¹ Za homonymá sa v zmysle menotvorných pravidiel (Kliment a kol., 2017) nepokladajú i slovenské mená publikované pred vyjdením súborných národných menosloví, prijatých ako medzníky pre časové ohraničenie homonymie (odporúčanie 5.2), ii) rovnaké slovenské mená blízko príbuzných rodov (pravidlo 6 a odporúčanie 6.2).

publikované meno) a mladšie sme nahradili iným vhodným menom (Kliment a kol., 2017, odporúčanie 6.1). Okrem roku publikovania odborného mena sme zohľadňovali aj významnosť publikácie, v ktorej bolo uverejnené, mieru používania sporných homonym vo významných odborných a populárno-vedeckých publikáciách a napokon v praxi (Kliment a kol., l. c., odporúčanie 5.3, 6.1). Vychádzajúc z požiadavky stability národného mena, v ojedinelých prípadoch sme uprednostnili mladšie, ale zaužívané národné mená publikované v slovenských odborných menosloviach (napr. Novacký, 1954; Červenka a kol., 1986) a zodpovedajúce pravidlám pred síce staršími, ale málo frekvencovanými alebo viac-menej neznámymi slovenskými menami, ktoré iní autori ani novšie menoslovia neakceptovali. Prevažne šlo o mená nachádzajúce sa v obrázkových či fotografických atlasoch rastlín, príp. vo vysokoškolských skriptách. Mladšími homonymami, ktoré boli použité len v konkrétnej populárno-vedeckej publikácii a nemajú vplyv na platné slovenské mená, sme sa nezaoberali. Ak to bolo možné, využili sme už existujúce slovenské mená zodpovedajúce pravidlám, uvádzané zväčša v publikáciách, ktoré sú širšej verejnosti menej známe či dostupné, alebo v starších národných menosloviach. Nové mená sme vytvorili prekladom ich vedeckého ekvivalentu, obmenou slovo tvorného základu, prípadne podľa význačného (charakteristického) znaku alebo vlastnosti rastliny, dôsledne rešpektujúc základné menotvorné zásady – jednoznačnosť, zrozumiteľnosť, výstižnosť, vecnú a jazykovú správnosť, ľubozvučnosť (Bayer a kol., 1947) – a aktuálne menotvorné pravidlá (Kliment a kol., 2017). Navrhnuté mená skontrolovali a odsúhlasili aj ďalší členovia nomenklatorickej komisie Slovenskej botanickej spoločnosti pri SAV, ktorým za to patrí naše poďakovanie.

V tabuľke sme homonymá zoradili podľa tradičnej botanickej systematiky od rias cez huby, lišajníky, machorasty až po cievnaté rastliny (cievnaté rastliny z priestorových dôvodov uvádzame skráteno ako rastliny). Kontrolou prešli aj mená cyanobaktérií, ale homonymia sa pri nich nevyskytla, preto v tabuľke nie sú. V prvom stĺpci uvádzame homonymá, ktoré si vyžadovali riešenie. Druhý stĺpec zahŕňa rodové mená organizmov, pre ktoré dané slovenské meno pokladáme naďalej za platné. V treťom stĺpci sú mená rodov, ktorých slovenské meno reprezentovalo (mladšie, výnimočne aj staršie) homonymum mien rodov uvedených v druhom stĺpci. Posledný stĺpec obsahuje schválené nové mená rodov obsiahnutých v predošlej kolónke.

Zoznam homoným rias, húb, lišajníkov a cievnatých rastlín s ich riešením

Meno	Zostáva pre riasu	Pôvodné pre rastlinu	Nové meno rastliny
hviezdička	<i>Asterionella</i>	<i>Asteriscus</i>	hviezduška
hviezdička	<i>Asterionella</i>	<i>Hypoxis</i>	hviezda
Meno	Zostáva pre hubu	Pôvodné pre riasu	Nové meno riasy
hviezdovec	<i>Astraeus</i>	<i>Asterococcus</i>	hviezdoveček
Meno	Zostáva pre hubu	Pôvodné pre hubu	Nové meno huby
vejárovce	<i>Meripilus</i>	<i>Rhipidium</i>	ripídium
Meno	Zostáva pre hubu	Pôvodné pre rastlinu	Nové meno rastliny
drobuľka	<i>Psathyrella</i>	<i>Wolffia</i>	drobnuľka
golierovka	<i>Stropharia</i>	<i>Cycloloma</i>	goliernatka
hviezdovec	<i>Astraeus</i>	<i>Galatella</i>	astra
kališnica	<i>Gerronema</i>	<i>Oxybaphus</i>	nocovka
konárikovec	<i>Prothemium</i>	<i>Pleioblastus</i>	tršťovník
konárovka	<i>Clavulina</i>	<i>Leptochloa</i>	šthlica
korálovec	<i>Hericium</i>	<i>Adenantha</i>	koráľkovec
lievikovec	<i>Neurophyllum</i>	<i>Dierama</i>	zvonárka
machovec	<i>Rhodocybe</i>	<i>Bryanthus</i>	machovníček
ostnáčik	<i>Niesslia</i>	<i>Desmoncus</i>	úchytkovec
pestrec	<i>Scleroderma</i>	<i>Silybum</i>	ostropestrec
piesočnatka	<i>Battarea</i>	<i>Lepyrodiclis</i>	hviezdica
plesnivka	<i>Botryotinia</i>	<i>Anaphalis</i>	plesňulka
tanierovka	<i>Aleuria</i>	<i>Achimenes</i>	achiména
trsovec	<i>Bondarzewia</i>	<i>Fascicularia</i>	zväzočka
vajcovec	<i>Oomyces</i>	<i>Oophytum</i>	vajičkovce
vejárovka	<i>Podoscypha</i>	<i>Scaevola</i>	vejárnatka
Meno	Zostáva pre lišajník	Pôvodné pre rastlinu	Nové meno rastliny
blýskavka	<i>Fulgensia</i>	<i>Photinia</i>	fofínia
pupkovka	<i>Umbilicaria</i>	<i>Umbilicus</i>	pupček
Meno	Zostáva pre machorast	Pôvodné pre hubu	Nové meno huby
bakuľka	<i>Meesia</i>	<i>Corynella</i>	palička
hrdzavka	<i>Athalamia</i>	<i>Gymnosporangium</i>	hrdza
hruškovka	<i>Blindia</i>	<i>Piricularia</i>	škvŕnivka
chlpáčik	<i>Tomentypnum</i>	<i>Dasyscyphella</i>	brvnička
kapucnička	<i>Hookeria</i>	<i>Galerella</i>	galerela

kvetuška	<i>Anthelia</i>	<i>Anthostomella</i>	antostomela
podzemník	<i>Geocalyx</i>	<i>Hydnobolites</i>	mozgovec
pošvatec	<i>Fissidens</i>	<i>Volvariella</i>	pošovovec
riasnatka	<i>Ptychodium</i>	<i>Plicaria</i>	riasovka
rozkonárevec	<i>Cladopodiella</i>	<i>Asteromella</i> (<i>Dendrophoma</i>)	asteromela
ryhovka	<i>Lescuraea</i>	<i>Schroeteria</i>	sneť
sieťovec	<i>Coscinodon</i>	<i>Dictyuchus</i>	hnilovkovec
šiškovka	<i>Cephalozia</i>	<i>Piceomphale</i>	smrekovka
šticovka	<i>Asterella</i>	<i>Dilophospora</i>	dilofospóra
trsovka	<i>Endogemma</i>	<i>Grifola</i>	trsovica
zárezovka	<i>Heterogemma</i>	<i>Entomosporium</i>	zárezospórka
žilnatka	<i>Antitrichia</i>	<i>Phlebia</i>	žilnačka

Meno	Zostáva pre machorast	Pôvodné pre rastlinu	Nové meno rastliny
bradavkovec	<i>Cololejeunea</i>	<i>Mammillaria</i>	mamilária
dráčik	<i>Lepidozia</i>	<i>Dracunculus</i>	drakovec
drsnolist	<i>Anomodon</i>	<i>Rhinephyllum</i>	nosolist
háčikovec	<i>Catoscopium</i>	<i>Ancistrocladus</i>	háčikatec
kosákovec	<i>Drepanocladus</i>	<i>Harpephyllum</i>	kosákovček
nadutec	<i>Physcomitrium</i>	<i>Myrrhoides</i>	krkoška
ostnatec	<i>Eurhynchiastrum</i>	<i>Acanthocalycium</i>	ostníkatec
plstnatec	<i>Helodium</i>	<i>Eriodictyon</i>	svätobyľ
podzemník	<i>Geocalyx</i>	<i>Vigna (Voandzeia)</i>	vigna
prilbovka	<i>Reboulia</i>	<i>Cephalanthera</i>	vtácia prilba
pruhovka	<i>Rhabdoweisia</i>	<i>Vittaria</i>	pásovka
rebríčkovec	<i>Climacium</i>	<i>Chamaebatiaria</i>	rebríčkovka
rebrovec	<i>Paraleucobryum</i>	<i>Echinocactus</i>	echinokaktus
skrútenec	<i>Hilpertia</i>	<i>Helicteres</i>	pokrútenec
šťúrovník	<i>Scorpidium</i>	<i>Scorpiurus</i>	šťúrovka
valcovka	<i>Leiocolea</i>	<i>Cylindropuntia</i>	cylindropuncia
vlasatec	<i>Plagiopus</i>	<i>Misodendron</i>	vlasovec
zubatec	<i>Cynodontium</i>	<i>Odontophorus</i>	klepetovec

Meno	Zostáva pre rastlinu	Pôvodné pre hubu	Nové meno huby
dľaňovec	<i>Cheiridopsis</i>	<i>Dactylium</i>	dľaňoveček
drobnica	<i>Microtea</i>	<i>Episphaeria</i>	bielodrobnica
hôľnička	<i>Oreochloa</i>	<i>Lichenomphalia</i>	kalichovka
hviezdica	<i>Stellaria</i>	<i>Astraeus</i>	hviezdovec
chvostovec	<i>Pholiurus</i>	<i>Lysurus</i>	nôžkovec

jazyčkovec	<i>Himantoglossum</i>	<i>Geoglossum (Corynetes)</i>	jazyček
klasovec	<i>Asyneuma</i>	<i>Stachylidium</i>	klasospórovec
krvavček	<i>Sanguinaria</i>	<i>Stereum</i>	pevník
kyjanka	<i>Corynephorus</i>	<i>(Haematostereum)</i>	kyjak
lajnovec	<i>Sterculia</i>	<i>Clavariadelphus</i>	lajnovček
lúčovka	<i>Orlaya</i>	<i>Cheilymentia</i>	veľkomúčka
machovka	<i>Physalis</i>	<i>Phyllactinia</i>	bielomachovec
metlica	<i>Deschampsia</i>	<i>Clitopilus</i>	metlovka
metlička	<i>Apera</i>	<i>Melampsorella</i>	metlárik
mitrovka	<i>Tellima</i>	<i>Scopulariopsis</i>	smrčkovka
plst'ovka	<i>Bombycilaena</i>	<i>Mitrophora</i>	tomentela
popolavec	<i>Tephrosieris</i>	<i>Tomentella</i>	diplomitopórovec
povojník	<i>Ipomea</i>	<i>Cinereomyces</i>	chrastuľka
prútočka	<i>Psilotum</i>	<i>Gloeocystidiellum</i>	kyjovka
sivuľka	<i>Glaux</i>	<i>Macrotyphula</i>	sivolupeňovka
slzovka	<i>Coix</i>	<i>Tephrocybe</i>	slzička
steblovka	<i>Glyceria</i>	<i>Dacryonaema</i>	steblokaz
strieškovec	<i>Eurypetalum</i>	<i>Ophiobolus</i>	strieška
sviečkovec	<i>Aleurites</i>	<i>Endoptychum</i>	holvaja
svietnikovec	<i>Dimorphandra</i>	<i>Holwaya (Crinula)</i>	korunovec
trávníčka	<i>Armeria</i>	<i>Artomyces</i>	bedlička
tyčinkovec	<i>Callistemon</i>	<i>Lepiota</i>	plnospórka
vankúšik	<i>Leucophyta</i>	<i>Stemphylium</i>	krásnospórovka
vápnička	<i>Kerneria</i>	<i>Calospora</i>	vápenka
vláskovec	<i>Trichomanes</i>	<i>Cienkowskia</i>	vláskovček
voskovec	<i>Cerochlamys</i>	<i>Setulipes</i>	voskatec
voskovka	<i>Cerinth</i>	<i>Ceraceomyces</i>	lúčnica
voskovník	<i>Ceroxylon</i>	<i>Hygrocybe</i>	voskovnica
zelenec	<i>Chlorophytum</i>	<i>Ceratobasidium</i>	dužinatec
zvonovec	<i>Adenophora</i>	<i>Pachyphloeus</i>	zvonovka
Meno	Zostáva pre rastlinu	Pôvodné pre lišajník	Nové meno lišajníka
fialkovec	<i>Lochroma</i>	<i>Ionaspis</i>	vodníček
topoľovka	<i>Alcea</i>	<i>Arthrosporium</i>	artospora
Meno	Zostáva pre rastlinu	Pôvodné pre rastlinu	Nové meno rastliny
čajovník	<i>Camelia (Thea)</i>	<i>Mellaleuca</i>	melaleuka
jaseňovec	<i>Koelreuteria</i>	<i>Phillyrea</i>	jamovec
jazykovec	<i>Glottiphyllum</i>	<i>Rossioglossum</i>	tigrinka

lajnovec	<i>Sterculia</i>	<i>Brachychiton</i>	baobabovec
lajnovec	<i>Sterculia</i>	<i>Firmiana</i>	firmiana
lojovec	<i>Triadica</i>	<i>Sapium</i>	mliekarka
klasovec	<i>Asyneuma</i>	<i>Orostachys</i>	skalníček
mesiačik	<i>Menispermum</i>	<i>Arctotheca</i>	nechtíkovec
nechtovec	<i>Illecebrum</i>	<i>Gomphocarpus</i>	glejovka
nevädzovka	<i>Saussurea</i>	<i>Plectocephalus</i>	nevädza
sivul'ka	<i>Glaux</i>	<i>Aethionema</i>	sivonka
slivkovec	<i>Flacourtia</i>	<i>Spondias</i>	slivkovník
šupinatka	<i>Notholaena</i>	<i>Cheilanthes</i>	šupinatec
tulcovka	<i>Lysichiton</i>	<i>Urospatha</i>	chvostotulcovka
zlatolist	<i>Chrysophyllum</i>	<i>Macodes</i>	krasolístok
žabnička	<i>Spirodela</i>	<i>Luronium</i>	žabníček
žltica	<i>Galinsoga</i>	<i>Blackstonia</i>	žltavka

Zhrnuli sme tu nové, resp. už skôr publikované, ale v súčasnosti z rôznych dôvodov prevažne nepoužívané slovenské mená rodov predstavujúce náhradu za 112 homoným identifikovaných autormi. Meno rožkovec, ktoré patrilo lišajníku *Coelocaulon*, ale aj cievnatej rastline *Dichodon*, sa z menoslovia vyradilo, keďže rod *Coelocaulon* je v súčasnosti synonymom rodu *Cetraria* pľuzgierka a rod *Dichodon* má pre blízkú príbuznosť s rodom *Cerastium* pridelené meno rožec.

S budovaním centrálnych menoslovných databáz alebo tvorbou nových mien môžu v budúcnosti pribudnúť ďalšie homonymá, preto potreba ich monitorovania a riešenia zostáva naďalej aktuálna. Nevyhnutná bude aj následná kontrola a prípadná korekcia mien nadradených systematických kategórií odvodených od rodových homoným, ktoré sme odstránili.

Doposiaľ sme riešili len rodové homonymá. Revízia botanického menoslovia však niekedy vedie k homonymii medzi slovenskými menami druhov, preto v blízkej budúcnosti upriamime pozornosť aj na odstraňovanie homonymie na druhovej úrovni.

PRACOVISKÁ AUTOROV

J. Kliment – Botanická záhrada Univerzity Komenského, pracovisko Blatnica
M. Hrabovský – Katedra botaniky Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského, Bratislava

V. Kučera, A. Guttová, A. Hindáková – Centrum biológie rastlín a biodiverzity Slovenskej akadémie vied, Botanický ústav, Bratislava
D. Guričanová – Jazykovedný ústav Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied, Bratislava

LITERATÚRA

BAYER, Emil – HRABĚ, Sergej – KOSTROŇ, Karel – ZAVŘEL, Jan: Zásady českého zoologického názvosloví. In: Sborník Vysoké školy zemědělské v Brně, 1948, Fakulta lesnická, sign. D31, s. 1 – 55.

ČERVENKA, Martin – ČINČURA, František – JASIČOVÁ, Mária – ZÁBORSKÝ Ján: Slovenské botanické názvoslovie. Bratislava: Príroda 1986. 520 s.

KLIMENT, Ján – FERÁKOVÁ, Viera – GOLIAŠOVÁ, Kornélia – HINDÁK, František – HINDÁKOVÁ, Alica – HODÁLOVÁ, Iva – KOCHJAROVÁ, Judita – KUBINSKÁ, Anna – LACKOVIČOVÁ, Anna – LIZOŇ, Pavel – MARHOLD, Karol – MÁRTONFI, Pavol: Zásady, pravidlá a odporúčania pre tvorbu a revíziu slovenského menoslovnia siníc, rias, húb a rastlín. In: Bulletin Slovenskej botanickej spoločnosti, 2017, roč. 39, suplement 1, s. 1 – 79.

KLIMENT, Ján – ŠOLTĚS, Rudolf: Nové a revidované slovenské mená machorastov. 1. Odstraňovanie rodovej homonymie. In: Kultúra slova, 2017, roč. 51, č. 4, s. 217 – 229.

KOVALIK, Peter – PAČENOVSKÝ, Samuel – ČÁPEK, Miroslav – TOPERCER, Ján: Pravidlá slovenského menoslovnia živočíchov. In: Slovenské mená vtákov sveta. KOVALIK, Peter a kol. Bratislava: SOS/BirdLife Slovensko 2010, s. 11 – 13.

NOVACKÝ, Ján Martin (ed.): Slovenská botanická nomenklatúra. Paprad'orasty (Pteridophyta) a semenné rastliny (Spermatophyta). Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1954. 228 s.

PIŠŮT, Ivan – LACKOVIČOVÁ, Anna – LISICKÁ, Eva: Slovenské názvoslovie lišajníkov (r. 2010). In: Kultúra slova, 2010, roč. 44, č. 4, s. 207 – 227.

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

Slová bán, bán v slovenských terénnych názvoch

TATIANA LALIKOVÁ

Onomastika je vedná disciplína, ktorá skúma vlastné mená. Predmetom toponomastiky je výskum zemepisných, geografických názvov, čiže toponymým. Toponymum sa definuje ako „vlastné meno neživého prírodného objektu a javu (napr. hviezdy, hory, ostrova, nížiny, lesa, neobrábanej pôdy) a toho človekom vytvoreného objektu, ktorý je v krajine pevne fixovaný (napr. mesta, dediny, obrábanej a zalesnenej pôdy)“ (Svoboda a kol., 1983, s. 100). Do tejto skupiny patria aj anojkonymá¹ – terénne názvy –, ktoré sú podľa onomastickej terminológie definované ako názvy neživých prírodných objektov a javov na Zemi, ktoré nie sú určené na bývanie a sú v krajine pevne fixované (Zpravodaj, 1973, s. 62). Najdôležitejšou úlohou terénnych názvov je pomenovanie, bližšie určenie konkrétneho miesta v rámci určitého mikrorajónu. Ich názvy si vytvárali obyčajní ľudia a používali pri tom bežný hovorový jazyk. A tak sa v pomenovaniach polí, pasienkov, lesov, lúk a v ďalších terénnych názvoch vyskytujú aj slová, ktoré sa dnes môžu cítiť ako zastarané alebo stoja na okraji slovnej zásoby. Zachovali sa nám však aj slová výnimočné tým, že patria do skupiny špecifických slovenských slov, a k takým môžeme zaradiť aj substantíva *bán* a *bán*.

Zo starších slovníkov nachádzame v Bernolákovom slovníku heslo *Bán* (*Pán*) „Banus (Dominus, Praeres Regni), Ban (herr): bán“ (1825, s. 37), u Kálala heslo *bán, bán* m², *bána* v. *mýtina* „lesný mýtina, paseka (zarústajú-

---

Príspevok je jedným z výstupov vedeckej úlohy *Výskum lexiky slovenských terénnych názvov* – 2. etapa (č. 2/0021/17) grantovej agentúry Ministerstva školstva Slovenskej republiky a Slovenskej akadémie vied VEGA.

¹ O termíne terénnych názvov pozri Valentová, 2009, s. 31 – 34.

² Slovnodruhovú a gramatickú charakteristiku slov uvádzame tak, ako je zaznamenaná v uvedených slovníkoch a štúdiách.

ci); sr. *rúbaň, rúbanisko*“ (1923, s. 15). V Slovníku slovenského jazyka (1. zv., 1959, s. 69) sa spracúvajú substantíva v heslách: *bán¹* -a m hist. „miesťodržiteľ, vládca bánoviny v bývalom Chorvátsku“ a *bán²* -a i *báň* -a m nar. „mladé rúbanisko s porastom“.

V Historickom slovníku slovenského jazyka (1991, s. 109) nájdeme homonymá *bán¹* a *bán²*: *bán¹* m, *báň* m/ž „vyrúbaná plocha v lese, rúbanisko“: *proty sedlisku ma pustiti gemu polowicy ban* (Sliache 1608); *Guro pustil slobodne s toho darowanja dva lazy, gedem w kraynom luze a druhy w banjach* (Sliache 1635); *dobitky pasal okolo Vhrinowych bana, na Vhrinowom bane drewo rubawaly* (Štiavnička 1676); *od Kibliaru na duba, od duba na banye gde chotar babynsky* (Krupina 1692); *bán²* m „vládca banátu, miestodržiteľ“: *my, hrabe Theoköly a ban* (Orava 1663); *Kasstyl bana slowenskeho* (KrP 1760). Pri druhom význame je doložené aj antroponymum *Ban*: *cze-ram pana Bana* (Turiec 1504).

V Slovníku slovenských nárečí (1994, s. 92) je heslo *bán, báň* m i *báňa* ž jstrsl. vyložené ako „rúbanisko s mladým porastom (často s malinčím)“: *Na báňach už zaz narásla mladá dubina* (Cinobaňa, o. Lučenec); *pomo do báňi na dáke malíne* (Kalinovo, o. Lučenec). Iba v týchto dvoch slovníkoch sú substantíva *báň, báňa* pri gramatickej charakteristike rodu okrem maskulina označené aj ako femininum.

V súčasných kodifikačných príručkách³ sú substantíva *báň, bán* spracované takto: Krátky slovník slovenského jazyka má v jednom hesle *bán, báň¹* -a m. „rúbanisko, rúbaň“ a v druhom homonymum *báň²* -e ž. poet. „klenba oblohy“. Pravidlá slovenského pravopisu uvádzajú heslá *bán* -e, -í ž. „klenba“ a *bán, báň* -a m. „rúbanisko“.

Najpodrobnejšie sú skúmané substantíva spracované v Slovníku súčasného slovenského jazyka (A – G 2006, s. 221), kde sú v prvom hesle tri významy: *bán¹* bána, pl N *báni* m. hist. 1. „(od stredoveku do r. 1918) miestodržiteľ, vládca bánoviny v Chorvátsku; za vlády Habsburgovcov prostredník medzi panovníkom a snemom“; 2. „(v r. 1929 – 1941) štátny úradník na čele správnej oblasti (bánoviny) v bývalej Juhoslávii“; 3. „(v 12. – 14. stor.) dedičný vládca v Bosne“. V druhom hesle sú spracova-

---

³ Obidve kodifikačné príručky sú dostupné na: http://www.juls.savba.sk/publikacie_s_vyhľadavacim_rozhranim.html

né homonymá *bán*² bána/bánu pl N bány, *báň*¹ báňa pl N báne m. region. „rúbanisko s mladým porastom, rúbaň; mladý porast“. V tomto slovníku je ako homonymum spracované aj substantívum *báň*² báne, bání ž. poet. „klenba neba“.

Pôvodom substantív *bán*, *báň* sa zaoberal V. Machek v Etymologickom slovníku jazyka českého (1968, s. 45), kde uvádza heslo *báň* a staročeský variant *báně* s výkladom „rozličné věci baňaté (cibulovitá al. jinak oblá kupole věže, vosí hnízdo, hlavička dýmky); *baně* široké hanácké nohavice“. Ako slovenské uvádza iba substantívum *baňa*: „něco baňatého, klenutého, velká kulatá nádoba, kopule ap., důl rudný n. uhelný“. Slová *báň* a *bán* s významom „rúbanisko“ nezaznamenal. V Stručnom etymologickom slovníku slovenčiny (2015, s. 61) Ľ. Kráľika je výklad *bán*, *báň*¹ m. „rúbanisko“ (od 17. st). Etymologicky asi **bat-n-*, od. psl. *batati „bitʹ, sekatʹ“ (porovnávané s lat. *battuere* „bitʹ“) – pôvodne „vysekané, vyrúbané miesto“ a *báň*² ž. poet. „klenba oblohy“ (od 19. stor.). Asi podľa čes. *báň* (porov. čes. *nebes báň* „klenba nebies“), čo je variant čes. *báně*, zodpovedajúceho slk. *baňa* – z významového hľadiska „niečo klenuté“.

Pôvodu a významu substantív *bán*, *báň* sa venovali aj mnohí ďalší slovenskí jazykovedci. J. Stanislav v hesle o stredovekej obci Horvát-Járfalu (dnes Jarovce, časť Bratislavy), ktorá je v stredovekých listinách zaznamenaná ako villa Ban, Baan, odvodzuje pôvod názvu zo slova *bán* s významom „pán, vládca“, ktoré je podľa neho mongolsko-tureckého pôvodu (1948, s. 27). Š. Ondruš uvádza, že slovo *báň* vo význame „rúbanisko“ je vzácnym pozostatkom z praslovenského obdobia (1971, s. 13) a okrem strednej slovenčiny ho nepozná žiadny iný slovanský jazyk (tamže, s. 12). Pôvod slova *báň* treba podľa neho hľadať v praslovenskom slovese *batati* čiže „bitʹ, sekatʹ“ odvodené *bat-n-b*, po zjednodušení *-tn-* na *-n-* vznikla podoba *banь*, teda *bán* (2002, s. 46). Na území praslovančiny, na ktorom sa neskôr vyvinula stredná slovenčina, sa všeobecný význam „bitʹ, sekatʹ“ špecifikoval na „miesto, kde sa postínali, vyrúbali stromy, rúbanisko“ (1971, s. 14). M. Majtán tiež zaraďuje palatálnu podobu *báň* aj nepalatálnu podobu *bán* s významom „rúbanisko“ k špecificky slovenským slovám. Pôvod slova vysvetľuje rovnako ako Š. Ondruš a dodáva, že ľudová etymológia spája slovo *báň* priamo so slovom *rúbanisko* [*rú-ban-isko*] (1972, s. 86). R. Krajčovič pri výklade

názvov obcí a miest uvádza heslo *bán*, m. 1. „správca vymedzenej oblasti (dodnes srb., chorv. *ban* „správca bánoviny, banátu, hospodár“; bulh., mac. „správca“) a *bán*, f. 2. „rúbanisko, vyrúbaná časť lesa“ (v sloven. nárečiach dodnes *bán*, príp. *báň* vo význame „rúbanisko“) (2007, s. 84). Upozorňuje, že pri interpretácii starších záznamov názvov sídlisk typu *Ban, Baan, Bana, Banya* je potrebné okrem slova *baňa* počítať aj so slovami *báň, báňa, bán* s významom „rúbanisko, mladé rúbanisko s porastom“, ale aj s onymickým využitím slova *bán* s významom „pán, miestodržiteľ“, keďže toto slovo bolo v starých uhorských listinách doložené už od začiatku 12. storočia a Slovensko bolo od 11. storočia časťou Uhorska (1979, s. 112).

V kartotéke terénnych názvov, ktorá sa nachádza v oddelení dejín slovenčiny, onomastiky a etymológie v Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV spolu so štandardizovanými terénymi názvami, ktoré má na svojej stránke uverejnené Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky⁴, máme dovedna zaznamenaných 210 názvov z apelatív *bán, báň* alebo z proptíí *Bán, Báň*.

V rámci štruktúrnotypologického triedenia môžeme terénne názvy utvorené z uvedených substantív členiť na priame (jednoslovné a viacslovné) a nepriame (predložkové).

Priame názvy pomenúvajú bezprostredne konkrétny objekt a ich základná podoba je v nominatíve. Priame jednočlenné nederivované názvy (nemajú odvodzovacie prípony ani predpony so špecifickým príznakom miesta) sú všetky jednoslovné názvy apelatívneho pôvodu: *Bán* (Tajov, BB)⁵, *Bán* (Rochovce, RV), *Báň* (Malá Lehota, ZC), *Báň* (Čierny Balog, BR). Pri jednoslovných priamych názvoch v singulári mohlo ako motivačný prvok slúžiť substantívum *bán, báň*. V Župkove (ZC) mohol byť motivačným prvkom pri pomenovaní lúky a pasienka *Báň* štandardizovaný názov majera, osady, samoty *Báň* v tej istej lokalite. Mnoho názvov geografických objektov má tvar množného čísla, ktoré sa však v onomastike nepovažuje za gramatickú kategóriu, vníma sa ako lexikálny prostriedok. Pri nominatíve plurálu *Báne*

⁴ Dostupné na <https://www.geoportal.sk/sk/udaje/udaje-zbgis/geograficke-nazvoslovie/>.

⁵ V zátvorke sa uvádzajú názvy obcí (častí obcí) a skratky okresov, v ktorých sa daný terénny názov nachádza. Skratky okresov dostupné na: <https://l1stn.juls.savba.sk/minfo/skratky-okresy>.

sa bez poznania konkrétnej mimojazykovej situácie iba na základe dokladového materiálu nedá presne určiť východiskové substantívum, môže ním byť *bán*, *báň*: *Báne* (Lúčky, RK), *Báne* (Harmanec, BB), *Báne* (Nová Baňa, ZC).

Do tejto skupiny patria aj substantivizované adjektívne názvy, ktoré vznikli z primárne viacslovného pomenovania obsahujúceho adjektívny tvar, ktorý bol pôvodne zhodným prívlastkom, substantivizoval sa a názov označovaného objektu sa vypustil. Predpokladáme, že tieto názvy nevznikli z apelatív, keďže majú tvar posesívnych adjektív, ale z osobného mena *Bán*, *Báň* a pôvodne pomenovali objekty, ktoré patrili osobe alebo rodine s takým menom (priezviská *Bán*, *Ban*, *Bánová* a *Báňová* sú zaznamenané aj v Databáze priezvisk na Slovensku vytvorenej z publikácie P. Ďurča a kol., 1998): *Bánov* (Baďan, BS), *Bánová* (Tisovec, RS), *Bánovo* (Klenovec, RS), *Báňová* (Pohronská Polhora, BR). V materiáli sa nachádza aj substantivizovaný posesívny adjektívny tvar vyjadrujúci vzťah k rodine: *Bánovie* (Hybe, LM).

Najpočetnejšia je skupina viacčlenných determinatívnych názvov so zhodou, tvorených vlastnostným alebo posesívnym adjektívom, ktoré má slúžiť na konkrétnejšiu identifikáciu objektu, a substantívom *bán*, *báň*. Atribúty môžu byť motivované propriami: *Gálikov bán* (Hodruša-Hámre, ZC), *Lúbeho bán* (Partizánska Ľupča, LM), *Miglésky bán* (Gemerský Milhošť, RA, Miglés bol starý názov obce Gemerský Milhošť), *Stankov bán* (Brezno, BR), *Šípkovie báne* (*Šípkeje báne*)⁶ (Župkov, ZC), *Šubovie bán* (Rudno nad Hronom, ZC), *Nemecký bán* (Honce, RV). Častejšie sa vyskytujú atribúty motivované adjektívami udávajúcimi 1. polohu: *Horné báne* (Staré hory, BB), *Nižný bán* (Liptovské Revúce, RK), *Predné báne* (*Predňie báne*) (Donovaly, BB), *Spodný bán* (Rochovce, RV); 2. veľkosť: *Dlhé báne* (Čierny Balog, BR), *Malý bán* (Močiar, BS), *Široký bán* (Sihla, BR), *Veľký bán* (Močiar, BS); 3. tvar: *Okrúhly bán* (Kremnica, ZH), *Rovné bány* (Liptovské Revúce, RK), *Strmý bán* (Valaská, BR); 4. vek: *Starý bán* (Pukanec, LV), *Starý bán* (Hliník nad Hronom, ZH); 5. výsledok dejov: *Pohorený bán* (Staré Hory, BB), *Vyhorený bán* (Poniky, BB), *Vypálený bán* (Sliač, ZV), *Zhorený bán* (Moštenica, BB); 6. farbu:

⁶ V zátvorke sa za názvom uvádza jeho nárečový tvar doložený v kartotéke.

Čierne báne (Motyčky, BB), Čierne bány (Donovaly, BB); 7. prírodné prostredie: *Jedľový bán* (Banská Štiavnica, BS), *Osikový bán* (Slavošovce, RV), *Skalný bán* (Hiadel', BB); 8. vlastnosť pôdy: *Mokrý bán* (Partizánska Ľupča, LM), *Skalný bán* (Hiadel', BB), *Suchý bán* (Badín, BB), ale aj 9. povolanie bývalého majiteľa, ktoré by však mohlo byť aj jeho priezviskom: *Kňazov bán* (Kordíky, BB), *Kováčsky bán* (Pukanec, LV), *Kupcov bán* (Strelníky, BB), *Pátrov bán* (Banská Belá, BS). Pri terénnom názve *Kuchynský bán* (Ratkovské Bystré, RA), ktorým sa nazýva pasienok ležiaci na kamenistom svahu, máme zdokladované, že názov vznikol preto, lebo pasienok slúžil „rubárom ako kuchyňa“.

Z Turistického sprievodcu ČSSR (1968, s. 198) je doložený dvojčlený terénny názov sedla s postponovaným nezhodným prívlastkom utvoreným z osobného mena *Báňová – Sedlo Báňovej* (Pohronská Polhora, BR). V názve poľa *Bán Hrudkoje* (Močiar, BS) je živé rodinné meno v nárečovom tvare v pozícii zhodného prívlastku v postpozícii. Pravdepodobne ide len o komunikačný variant, tieto typy názvov sa pri štandardizácii upravujú do podoby s anteponovaným zhodným prívlastkom a kolektívne posesívne adjektíva sa donedávna upravovali na spisovnú podobu s príponou *-ovie*: *Hrudkovie bán* (bližšie Valentová, 2018, s. 83 – 87). Používatelia sa niekedy sústredia na „hlavnú“ časť názvu a zhodný prívlastok použijú v postponovanej pozícii preto, lebo určované substantívum dostatočne neplní identifikačnú funkciu (tamže, s. 83).

Viacčlenné názvy môžu byť vytvorené aj názvom určovaného objektu a prívlastňovacím adjektívom odvodeným od osobného mena *Bán, Bán* so vzťahom k jednotlivcovi *Bánov háj* (Dolná Strehová, VK), *Bánov vrch*, *Bánova úslň* (Tisovec, RS), *Bánove lazy* (Závažná Poruba, LM) alebo k rodine *Báňovie dolina* (Veľké Kršteňany, PE). Nemožno však vylúčiť, že ide o archaické tvary vzťahových adjektív v názvoch typu *Brezov peň = Brezový peň*, *Dubov diel = Dubový diel* (porov. Majtán, 1996, s. 26).

Za samostatnú, typologicky aj obsahovo odlišnú skupinu terénnych názvov sa považujú predložkové názvy. Pri tomto type názvov sa objekt pomenúval nepriamo, jeho polohu určovali prostredníctvom polohy iného, zvyčajne významnejšieho už pomenovaného objektu, ktorý v čase vzniku názvu existoval, ale dnes už nemusí existovať. Mohli sa utvárať z predložkových konštrukcií príslovkového určenia miesta, ale aj vynechaním určo-

vaného člena z prívlastkových spojení. Základná je podoba so statickým významom, podoby s dynamickým významom smerovania k objektu (pomocou ktorého sa lokalizoval nazývaný objekt) alebo od neho sú iba fakultatívne (Majtán, 1996, s. 26 – 28). Pri predložkových terénnych názvoch je v niektorých prípadoch možné určiť objekt, ktorý motivoval vznik názvu. Pole *Na Báni* (Malá Lehota, ZC) sa nachádza pri lúke *Báň* alebo pri lese *Báne* (Malá Lehota, ZC); les *Na Báňoch* (Nová Baňa, ZC) mohol byť pomenovaný podľa lesa alebo poľa *Báň* (Nová Baňa, ZC); podľa lesa *Zadný bán* (Betliar, RV) mohla byť pomenovaná lúka *Pod bánom* (Betliar, RV); lúka a pole *Za Bánovým* (Blatná Polianka, SO) mohli byť motivované názvom lúky a poľa *Bánov* (Blatná Polianka SO); názvom bývalej obce *Bánová* mohol byť motivovaný terénny názov *Pri Bánovej*, ktorý sa nachádza v katastri bývalej obce *Závodie* susediacej s *Bánovou* (obidve bývalé obce sú dnes mestské časti Žiliny). Názov lúky a pasienka *Do Báni* (*Do Báňou*) (Lúčky, RK) mohol vzniknúť zo štandardizovanej podoby *Báne* (Lúčky, RK), názov *Pod Bánovo* (Tisovec, RS) mohol byť motivovaný názvom vrchu *Bánovo* (Tisovec, RS), lúka *Za Bán* (Rochovce, RV) dostala názov podľa lesa *Bán* (Rochovce, RV) a názov rúbaniska *Chrevedov bán* (na kartotečnom lístku v nárečovej podobe *Chrevedó bán*) v Mokrej Lúke (RA) motivoval názov lesa *Pod Chrevedovým bánom* (Mokrú Lúka, RA). V nárečovom tvare je doložený aj názov lúky *Lúka pod Bánovó* – v štandardizovanej podobe by to bola *Lúka pod Bánovou* (Ratkovská Suchá, RS) –, ktorý mohol vzniknúť zo štandardizovaného názvu lesa a výškovej kóty *Bánová* (Ratkovská Suchá, RS). Pole s názvom *Povrazy u Bána* (Jalovec, ZA) bolo pravdepodobne pomenované podľa mena bývalého majiteľa *Bán*, lebo predložka *u* sa v terénnych názvoch spája iba s osobou.

O nejednotnosti používania substantív *bán*, *báň* v hovorovej reči, ale aj pri štandardizovaných názvoch svedčí výskyt obidvoch substantív v terénnych názvoch jednej lokality: štandardizovaný názov lesa a poľa *Bán* v Čiernom Balogu (BR) a ľudový názov poľa *Báň*, doložený z kartotéky; v Močiari (BS) je názov lesa *Brazov bán*, lúka *Báň* a štandardizované názvy *Malý bán*, *Veľký bán*; v Ponikách (BB) názvy *Vyhorený bán* a *Kňazov bán* označujú les; v Pohronskej Polhore (BR) je vrch *Báňová* (Turistický sprievodca ČSSR, 1968, s. 198) a sedlo *Sedlo Báňovej* a štandardizované názvy lúky, pasienka a poľa *Bány* a vrchu, lesa a výškovej kóty *Bánovo*; v Brezne

(BR) sú štandardizované názvy lúky a pasienka *Stankov bán*, ale aj názov lesa *Nad bánmi*; v Ratkovskom Bystrom (RA) je štandardizovaný názov lúky *Bány* a ľudový názov lesa *Báňe*; v Rejdovej (RV) nazývali les *Školský bán* aj *Školský bán*; v Starých Horách (BB) je štandardizovaný názov svahu *Jelenský bán* a štandardizovaný názov lesa a vrchu *Pohorený bán*; v Tisovci (RS) je štandardizovaný názov doliny *Bánová* a názov vrchu z turistického sprievodcu (1968, s. 144) *Báňov vrch*; v Dubovej (ZV) je štandardizovaný názov lesa *Starý bán* s variantom *Stará bán*.

V rámci jednej lokality môžeme nájsť aj akési „hniezda“ terénnych názvov, kde sú nové názvy motivované už existujúcim zvyčajne jednoslovným pomenovaním: na Donovaloch (BB) lúka *Báne*, pasienok *Predné báne*, les *Zadné báne*; v Močiaroch (BS) lúka *Báň*, pole *Hrudkovie bán* (*Báň Hrudkoje*), lúky *Malý bán*, *Veľký bán*; v Liptovských Revúcoch (RK) lúka *Bány*, lúky a pasienky *Nižný bán*, *Vyšný bán*, *Horný Bán*, *Dolný Bán*, les, lúka a pasienok *Rovné bány*; v Čiernom Balogu (BR) les, pole, výšková kóta *Bán*, pole *Za Bán*, lúka, pole *Do Bánú*, lesy *Rapapičiakov bán*, *Tľapušov bán*; v Tisovci (RS) dolina *Bánová*, vrch *Bánovo*, les *Pred Bánovým*, vrchy *Bánova úslň*, *Bánova zápač* (miesto ležiace v tieni).

Pri niektorých terénnych názvoch sa môže zdať, že v názve sa vôbec neodráža povaha objektu: lúka *Bánova dolina* (Hrabušice, SN), pole *Bánova studňa* (Sazdice, LV), dolina *Bánov brod* (Luboriečka, VK), sad a záhrada *Bánov sklad* (Dolné Plachtince, VK), les *Siaty bán* (Žiar nad Hronom, ZH). Je to preto, že človek zasahuje do prírody, kultivuje pôdu, stavia a búra objekty, ľudia menia bydliská, a tak sa pôvodný motivačný činiteľ mohol stratiť a názov sa postupne desémantizoval. Iné názvy sú sémanticky priezračné: les *Osikový bán* (Slavošovce, RV), les *Pohorený bán* (Staré Hory, BB), lesy *Starý bán*, *Strmá bán* (Petrovo, RV), les *Široký bán* (Sihla, BR), les *Zhorený bán* (Bzenica, ZH).

Pri areálovom skúmaní terénnych názvov sa stretne aj s homonymiou názvov – s výskytom rovnakých názvov. Najviac je jednoslovných názvov *Bán* (9), *Báň* (12), *Bánov* (4), *Bánová* (8), *Bánovo* (3), *Báne* (9), *Bány* (8). Dvojslovné názvy so zhodným prívlastkom: *Bánova dolina* (Luboriečka, VK; Hrabušice, SN), *Starý bán* (Hliník nad Hronom, ZH; Vyhne, ZH), *Strmý bán* (Valaská, BR; Brdárka, RV), *Horné báne* (Staré Hory, BB; Harmanec, BB; Čierny Balog, BR), *Kňazov bán* (Bzenica, ZH; Poniky, BB),

Predné báne (Riečka, BB; Donovaly, BB), *Rovný bán* (Ilija, BS; Žiar nad Hronom, ZH), *Starý bán* (Dubové, ZV; Pukanec, LV; Repište, ZH), *Strmé báne* (Brusno, BB; Medzibrod, BB; Hronovce, LV), *Široký bán* (Sihla, BR; Banská Bystrica, BB), *Veľký bán* (Handlová, PD; Trnavá Hora, ZH; Močiar, BS), *Zadné báne* (Donovaly, BB; Uľanka, BB). Terénny názov *Starý bán* s lokalitami Hliník nad Hronom (ZH) a Vyhne (ZH) pravdepodobne pomenúva jeden les, ktorý sa nachádza v obidvoch susediacich katastrálnych územiach. Homonymné terénne názvy nájdeme aj pri predložkových konštrukciách: *Na bán* (Riečka, BB; Nandraž, RA), *Pod bánom* (Obid, NZ; Betliar, RV), *Pod bán* (Rybník, RA; Rovné, RS), *Za bán* (Rochovce, RV; Čierny Balog, BR). Predložkové terénne názvy so substantívom *bán* nie sú zaznamenané.

Doklady z kartotéky terénnych názvov, z materiálu pre Historický slovník slovenského jazyka, zo Slovníka slovenských nárečí a v neposlednom rade aj označenie apelatíva *bán* ako feminína v štúdiu o výklade názvov obcí a miest (Krajčovič, 2007) dokazujú, že vo význame „rúbanisko“ existovala popri palatálnej podobe *bán* a nepalatálnej podobe *bán* v mužskom rode aj palatálna podoba *bán* v ženskom rode. O používaní substantíva *bán* v ženskom rode svedčia doklady z kartotéky terénnych názvov *Strmá bán* (Petrovo, RV), *Pod Bánemi* (Vyšný Skálnik, RS), *Pri Volnerovej báni* (Hontianske Nemce, KA) a variantný názov štandardizovaného názvu lesa *Starý bán – Stará bán* v Dubovom (ZV).

Z rozboru terénnych názvov, ale aj pri pohľade na ich rozloženie na mape Slovenska je zrejmé, že substantíva *bán* a *bán* s významom „rúbanisko“ sa vyskytujú hlavne v názvoch ležiacich v oblasti stredoslovenského nárečia. Terénne názvy objektov ležiacich v záposlovenskej a východoslovenskej nárečovej oblasti vznikli pravdepodobne z osobného mena *Bán – Bánov* (Trenčín, TN), *Bánová* (Slovenské Krivé, HE), *Bánov* (Blatná Polianka, SO), *Bánov stolec* (Ruskov, KE), alebo z názvu neďaleko ležiacej osady *Bánová* (dnes súčasť Žiliny) – *Pri Bánovej* (Žilina, ZA).

LITERATÚRA

BERNOLÁK, Anton: Slowár Slowenský Češko-Laťínsko-Ňemecko-Uherský. Tomus I. A – J. Budae: Typis et Sumtibus Typogr. Reg. Univers. Hungaricae 1825. 848 s.

ĐURČO, Peter a kol.: Databáza vlastných mien a názvov lokalít na Slovensku. Podklady k projektu: Copernicus Programme, project COP-58: Onomastica – Copernicus Database. CD ROM. Paris: ELRA 1998. (Databáza obsahuje stav priezvisk z r. 1995.) Dostupné na http://www.juls.sav-ba.sk/durco_priezviska.html.

Historický slovník slovenského jazyka. 1. zv. Red. M. Majtán. Bratislava: Veda 1991. 536 s. ISBN 80-224-0228-1.

KÁLAL, Karol – KÁLAL, Miroslav: Slovenský slovník z literatúry aj nárečí. (Slovensko-český diferenciálny.) Banská Bystrica: Slovenská Grafia 1923. 1 012 s. + 104 s.

KRAJČOVIČ, Rudolf: Z lexiky stredovekej slovenčiny s výkladmi názvov obcí a miest (2). In: Kultúra slova 2007, roč. 41, č. 2, s. 84.

KRÁLIK, Ľubor: Stručný etymologický slovník slovenčiny. Bratislava: Veda 2015. 704 s. ISBN 978-80-224-1493-7.

Krátky slovník slovenského jazyka. 4., doplnené a upravené vyd. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. Bratislava: Veda 2003. 985 s. ISBN 80-224-0750-X.

MAJTÁN, Milan: Z lexiky slovenskej toponymie. Bratislava: Veda 1996. 192 s. ISBN 80-224-0480-2.

MAJTÁN, Milan: Slová bán (bán) a baňa v slovenských chotárných názvoch. In: Kultúra slova, 1972, roč. 6, č. 3, s. 85 – 88.

MACHEK, Václav: Etymologický slovník jazyka českého. 2. vyd. Praha: Academia 1968. 868 s.

ONDRUŠ, Šimon: Význam a pôvod slov bán – baňa. In: Slovenská reč, 1971, roč. 36, č. 1, s. 12 – 19.

ONDRUŠ, Šimon: Odtajnené trezory slov. II. Martin: Matica slovenská 2002. 225 s. ISBN 80-7090-659-6.

ONDRUŠ, Šimon: Apelativa „baňa“, „bán“, „bán“ v starej slovenskej ojkonymii. In: Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Philologica. 30. 1979. Red. J. Mistrík. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1980, s. 111 – 112.

Pravidlá slovenského pravopisu. 4., nezmenené vydanie. Red. M. Považaj. Bratislava: Veda 2013. 592 s. ISBN 978-80-224-1331-2.

REJZEK, Jiří: Český etymologický slovník. Praha: Leda 2015. 824 s. ISBN 978-80-7335-393-3.

Slovník slovenského jazyka. I. Red. Š. Peciar. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1959. 815 s.

Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G. Red. K. Buzássyová – A. Jarošová. Bratislava: Veda 2006. 1 134 s. ISBN 80-224-0932-4.

STANISLAV, Ján. Slovenský juh v stredoveku I. 1. vyd. Turčiansky Sv. Martin: Matica slovenská, 1948. 664 s

Turistický sprievodca ČSSR. 51/a. Slovenské rudohorie. Západná časť. 1. vyd. Bratislava: Šport 1968. 220 s. + 1 mapa.

VALENTOVÁ, Iveta: Lexika slovenských terénnych názvov (Konceptia lexikografického spracovania). Bratislava: Slovak Academic Press 2018. 220 s. ISBN 978-80-89607-69-3.

ROZLIČNOSTI

O význame slova advent v gemerských nárečiach

Výraz *advent*, ktorým sa v západnej cirkvi označuje predvianočné liturgické obdobie so štyrmi nedeľami, je v jazykových pamiatkach staršej slovenčiny písomne doložený od roku 1643 (porov. Historický slovník slovenského jazyka, 1. zv., Bratislava 1991, s. 77), najstarší doklad na jeho adjektívnu odvodeninu *adventný* pochádza však už z roku 1562 (tamže). Slovenské slovo *advent* je prevzaté z latinčiny: jeho východiskom je latinské *adventus* „príchod“ (odvodenina od slovesa *advenire* „prichádzať“), ktoré v cirkevnej latinčine nadobudlo aj význam „obdobie pred Vianocami“ (porov. napr. Sleumer, Albert: *Kirchenlateinisches Wörterbuch*. Hildesheim – Zürich – New York 1996, s. 82) – takýto významový posun súvisí so skutočnosťou, že predvianočný čas je obdobím príprav na cirkevný sviatok Narodenia Pána, každoročne slávený na pamiatku prvého Kristovho príchodu.

Slovo *advent* poznajú aj slovenské nárečia. Podľa akademického Slovníka slovenských nárečí (1. zv., Bratislava 1994, s. 54) je výraz *advent* vo význame „1. štvrtýždňové obdobie pred Vianocami“ rozšírený v západo- a stredoslovenských nárečiach, ako aj v časti nárečí východného Slovenska. V gemerskej oblasti má toto slovo i ďalší význam, nepochybne už značne vzdialený od liturgickej sféry, a to „2. svetielkujúce výpary nad močaristými miestami“. Ako vysvetliť jeho vznik?

Slovník slovenských nárečí (tamže, s. v. *adventný*) uvádza rovnaký význam – t. j. „svetielkujúce výpary nad močaristými miestami“ – aj pre ustálené slovné spojenie *adventné svetlo*, pričom ho ilustruje dokladom pochádzajúcim takisto z Gemera: *adventnia svetlo* (Šivetice, o. Revúca). Možno preto vysloviť predpoklad, že gemerské *advent* v druhom význame vzniklo skrátením, resp. univerbizáciou uvedeného rovnoznačného slovného spojenia – nastal tu pravdepodobne slovotvorno-významový vývin v smere *advent* „1. štvrtýždňové obdobie pred Vianocami“ > *adventný* „súvisia-

ci s adventom“ > *adventné svetlo* „svetielkujúce výpary nad močaristými miestami“ > *advent* „2. id.“. V prospech takejto úvahy možno uviesť slovo *bulvár*, pri ktorom nastal vývin podobného typu: *bulvár* „1. široká veľkomestská ulica“ > *bulvárny* „súvisiaci so širokou veľkomestskou ulicou“ > *bulvárna tlač* „zameraná na senzácie, škandály, klebety zo súkromného života populárnych ľudí“ (k významu porov. Slovník súčasného slovenského jazyka A – G, Bratislava 2006, s. 381; pôvodne o novinách príslušného obsahu, ktoré sa hneď po vytlačení predávali na veľkomestských bulvároch, porov. Králik, Ľubor: Stručný etymologický slovník slovenčiny, Bratislava 2015, s. 87) > *bulvár* „2. id.“ (porov. *čítať bulvár* a pod.).

Z uvedeného vyplýva, že pre spojenie *adventné svetlo* „svetielkujúce výpary nad močaristými miestami“ (východisko pre vznik rovnoznačného podstatného mena *advent*) treba predpokladať pôvodný význam „svetlo súvisiace s adventom, s predvianočným obdobím“.

Kľúč k jeho ďalšiemu vývinu v smere „svetielkujúce výpary nad močaristými miestami“ možno podľa nášho názoru hľadať v takej charakteristickej osobitosti adventu, ako sú tzv. rorátne omše, v rímskokatolíckej cirkvi slávené počas adventného obdobia skoro ráno, so začiatkom ešte pred svitaním. Rímskokatolícky kňaz Juraj Vittek v súvislosti s nimi píše: „Rorátne sv. omše sa pri svetlách sviečok slávil každý deň adventu okrem nedele a prikázaného sviatku Nepoškvrneného počatia Panny Márie 8. decembra. Na roráty chodili celé rodiny. Ľudia vstávali za tmy, poobliekali sa do teplých šiat, lebo vonku už bola zima, a často brodiac sa snehom smerovali do kostola. Niesli si so sebou lampáše so sviečkami, pretože vnútro kostola mohlo osvetľovať len takéto svetlo. Okná chrámu už bývali rozsvietené, a hoci bolo iba šesť hodín ráno, boli kostoly plné ľudí všetkých vekových kategórií...“ (Vittek, Juraj: Rorátne omše – úsvit Pánovho dňa. Online: <http://vittekuvahy.blogspot.com/2012/12/roratne-omse-usvit-panovho-dna.html>, cit. 30. 10. 2019).

Pripomeňme, že advent je obdobím v novembri a decembri, keď sa v našich zemepisných šírkach často vyskytujú ranné hmly. Možno predpokladať, že v minulosti – pri neexistencii verejného osvetlenia (tým menej vo vidieckom prostredí) – účastníci rorátnych omší akiste využívali už zmienené lampáše so sviečkami aj na to, aby si nimi pred svitaním osvetľovali cestu do kostola; svetlo sviečky prežarujúce hmlu mohlo u náhodného pozorova-

teľa asociovať i predstavy o bludičke či svetlonosovi, t. j. o mytologických postavách definovaných ako „démonická bytosť v podobe bludného mihotavého svetielka, objavujúca sa v noci pri močariskách, v lesných húštinách a v blízkosti vodných zdrojov“ (Cibulová, Tatiana: Svetlonos. Online: <https://www.ludovakultura.sk/polozka-encyklopedie/svetlonos/>, cit. 30. 10. 2019). Takisto si možno predstaviť, že pohľad na svetielkujúce výpary nad močiarom (akiste aj v iných ročných obdobiach) mohol u pozorovateľa vzbudiť spomienku na podobné svetelné úkazy, aké vídaval počas skorých adventných rán – a odtiaľ už zrejme nie je ďaleko k použitiu spojenia *adventné svetlo* v prenesenom význame „svetielkujúce výpary nad močaristými miestami“ a k jeho ďalšiemu skráteniu, resp. univerbizácii na *advent* „id.“.

Na záver tejto úvahy poukážeme i na nasledujúcu okolnosť. Doklady na spojenie *adventné svetlo* a na podstatné meno *advent* v skúmanom význame, ktoré uvádza Slovník slovenských nárečí (porov. vyššie), pochádzajú z lokality, kde v súčasnosti existujú len kostoly a farské úrady Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania, čo by naznačovalo, že príslušné obce (Hrušovo a Striežovce, o. Rimavská Sobota; Šivetice, o. Revúca) sú z hľadiska konfesionalnej štruktúry tamojšieho obyvateľstva zrejme prevažne evanjelické. Nie je jasné, či takáto konfesionalná situácia existovala v uvedenej oblasti už v čase vzniku analyzovanej sémantiky, napriek tomu si však dovoľujeme vysloviť domnienku, že *adventné svetlo* a *advent* v posunutom význame mohli vzniknúť v evanjelickom prostredí (pôvodne azda ako žartovné, resp. ironické označenie?) na základe skúsenosti s príslušným fenoménom u rímskych katolíkov, odchádzajúcich na ranné rorátne omše – neznáme v liturgickej praxi evanjelickej cirkvi – s vlastným zdrojom svetla. Ak je táto domnienka správna, stretávame sa tu so svojským prejavom sémantickej opozície „vlastný – cudzí“ (porov. prehľadne Belova, Oľga V.: Svoj – čužoj. In: Slavianskije drevnosti. Etnolingvističeskij slovar pod obščej redakcijej N. I. Tolstogo, 4. zv., Moskva 2012, s. 581 – 582) v konfesionalnej oblasti.

Lubor Králik

SPRÁVY A POSUDKY

Teokracia. Lingvistické, exegetické a systematicko-teologické prístupy

V dňoch 25. – 27. 2. 2019 sa v Košiciach konala medzinárodná vedecká konferencia o teokracii s podtitulom Lingvistické, exegetické a systematicko-teologické prístupy, ktorú organizovalo Centrum pre štúdium biblického a blízkovýchodného sveta v Košiciach v spolupráci so Slavistickým ústavom Jána Stanislava SAV a nemeckou výskumnou skupinou grantovej agentúry Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG). Konferencia bola súčasťou projektu APVV-16-0514 *Terminologické diskurzy a špecifiká biblických jazykov vzhľadom na preklady Biblie do slovenčiny*.

Skôr než predstavíme obsah konferencie, uvedieme niekoľko poznámok o úlohe lingvistiky pri štúdiu Biblie. Ide len o stručný náčrt, ktorý má uviesť aspoň základný prehľad širokého poľa vedných disciplín, s ktorými biblistika spolupracuje.

Ako každý preklad, aj preklad Biblie je istou formou interpretácie a inkulturácie. Má však aj ďalšie špecifiká, pre ktoré si tento preklad vyžaduje hlbšie štúdium nielen v oblasti lingvistiky, ale i v spolupráci s ďalšími vednými disciplínami, najmä archeológiou, teológiou, literárnymi vedami, historickými vedami a pod.

Prvým z problémov pri preklade Biblie je rekonštrukcia pôvodného textu. Biblia sa nezachovala ako jednoliaty text, ale len v jednotlivých rukopisoch s odlišnými vzťahmi medzi sebou, ktoré majú rôzne historické datovanie a často majú za sebou viacero redakcií. Pri rekonštruovaní pôvodného textu a jeho zmien pomáha textová kritika.¹

---

¹ V texte sa nevenujeme bližšie kánonu Biblie (t. j. vymedzeniu, ktoré spisy do Biblie patria a ktoré označujeme ako mimobiblické), treba však podotknúť, že v jednotlivých kresťanských cirkvách kánon nemusí byť jednotný (napr. katolícka cirkev má oproti evanjelickej o sedem spisov viac).

Keď je text zrekonštruovaný, je možné pristúpiť k ďalšiemu kroku a tým je pochopenie textu, ktoré si vyžaduje štúdium pôvodných jazykov (najmä hebrejčiny a gréčtiny).² Takéto štúdium je o to náročnejšie, že ide o mŕtve jazyky odvolávajúce sa na dobové reálie, ktoré dnes už nemusíme poznať a ich pochopenie si vyžaduje pomoc archeológie a ďalších, nielen historických disciplín. Okrem toho, že pôvodný text je niekedy náročné zrekonštruovať, problémy vznikajú napr. aj pri výrazoch, ktorých sémantika je nejasná, v celej Biblii sa nachádzajú len na jedinom mieste a nie sú ani v mimobiblických textoch.

Ďalším špecifikom Biblie je, že nie je žánrovo jednotná. S ideou rozlišovania žánrov prišiel nemecký bibliista Hermann Gunkel na základe toho, že v Biblii nachádzal udalosti datované na rok presne, ale oveľa viac takých, ktorých datovanie je veľmi nepresné, a aj také, ktoré nedokážeme historicky zaradiť či overiť.³ Cieľom Hermanna Gunkela bolo rozpoznať „Sitz im Leben“ (umiestnenie v živote) samotnej udalosti. Na základe žánru potom rozlišoval, či ide o udalosť ahistorickú (napr. rozprávanie o prvotnom hriechu), prehistorickú (Abrahámov cyklus) alebo historickú (ktorá sa časovo zhoduje s historickými udalosťami – napr. Knihy kroník, Kniha Ezdrášova, Kniha Nehemiášova) (porov. Dubovský, 2015, 18:50 – 28:00).

Správne uchopenie textu a poznanie reálií je dôležité nielen pre exegézu, ale i pre tvorbu prekladu. Prekladatelia akýchkoľvek textov, ako aj jednotlivé teórie prekladu sa v histórii museli vyrovnáť s otázkou doslovnosti oproti voľnému prekladu. V prípade Biblie ide navyše o nároky na presnosť sprostredkovanej informácie pri náročnej povahe samotného textu, kde „i syntax viet v sebe skrýva tajomstvo“ (Artimová, 2006a, s. 96). V 16. stor. Martin Luther „odmieta doslovný preklad a tvrdí, že pri použití tejto metódy by mohlo dôjsť k posunu, resp. skresleniu významu originálu. [...] Jeho idea, že biblický text by mal byť zrozumiteľný prostému človeku

² V katolíckej cirkvi dlho zohrával významnú úlohu latinský preklad Vulgáty, na ktorom stála i stredoveká teológia vrátane diela sv. Tomáša Akvinského. Na Vulgáte boli po Tridentском koncile postavené katolícke preklady do národných jazykov. S rozvojom bibliistiky, ale najmä v súvislosti s encyklikou pápeža Pia XII *Divino afflante Spiritu* z roku 1943 prišla výzva prekladať Bibliu do národných jazykov „ad fontes“, teda na základe pôvodných – pramenných – jazykov.

³ Opis historickej udalosti u kronikára nemôžeme porovnávať s textom modlitby, v ktorej sa spomína nejaká historická udalosť, keďže modlitba má úplne inú funkciu.

z ulice [...], posunula preklad Biblie do úplne inej dimenzie“ (Artimová, 2006a, s. 96).

V tomto kontexte bol veľkým prínosom prístup jazykovedca Eugena A. Nidu, ktorý v diele *Toward a Science of Translating* (1964) predstavil teóriu biblického prekladu na základe dynamickej (funkčnej) ekvivalencie. Zásadou dynamickej ekvivalencie je najskôr lingvistická analýza originálneho textu a následne reštrukturalizácia východiskovej výpovede podľa pravidiel a potrieb jazyka príjemcu. Oproti doslovnému prekladu, ktorý zachováva len vonkajšiu formu, sa lingvistická forma môže zmeniť, ale význam zostáva zachovaný (porov. Panczová, 2006, s. 59).

J. Artimová uvádza, že dnes sa v prekladaní biblického textu presadila predovšetkým tzv. teória skoposu, ktorá na rozdiel od formálnej a dynamickej ekvivalencie dáva pôvodnému textu nižší status a modifikuje postupy použité pri preklade biblického textu predovšetkým v závislosti od príjemcu a predpokladaného cieľa, ktorému má preklad slúžiť (porov. Artimová, 2006b, s. 397).

Z uvedeného vyplýva potreba spolupráce bibliistiky s klasickou filológiou, orientalistikou (najmä so štúdiom semitských jazykov), s textovou kritikou, translatológiou, ako aj s literárnymi vedami.

Predstaveným témam a problémom sa venovali aj viacerí autori na konferencii *Teokracia. Lingvistické, exegetické a systematicko-teologické prístupy*.

V prvý deň konferencie v Centre spirituality Východ – Západ v Košiciach zaznela v slovenčine úvodná prednáška cirkevného historika Petra Olexáka (Slovenský historický ústav v Ríme) s názvom *Vzťahy cirkvi a štátu v dejinách*. Autor sa zameral na územie Európy od raného patristického obdobia až po II. vatikánsky koncil. Predstavil postavu Konštantína I. nielen ako prvého kresťanského panovníka, ale aj ako uzurpátora, ktorý vychádza z prostredia kultu imperátora. O rozličnom postavení cirkvi vo vzťahu k štátu hovoril na príkladoch biskupa Ambróza, pápežov Gregora VII., Pia IX. či Pia XII. Zamýšľal sa aj nad rozdielmi medzi Východom a Západom a priblížil i vývin spôsobu komunikácie cez buly až k encyklikám. Záznam z prednášky je dostupný na internetových stránkach biblia.rimkat.sk.

Program konferencie pokračoval ďalší deň v karmelitánskom kláštore v mestskej časti Košice-Lorinčík. Ranný blok otvoril svojou prednáškou

História písaná pre Bohov: Prípád kráľovstva Suhu Peter Dubovský, SJ, dekan Pápežského biblického inštitútu v Ríme. Po opise starovekého chápania boha ako toho, kto vládne nad prírodou a nad históriou, objasnil tri druhy vzťahu panovníka k božstvám: panovník ako prostredník medzi bohom a ľudom, panovník ako poloboh a panovník ako boh. Z písomností vo vzťahu k božstvám uviedol ako zaujímavý príklad list bohom, v ktorom panovník „informoval“ bohov o dianí vo svojom meste. Tento list bol čítaný na verejnosti, aby ľud videl konanie bohov, s ktorými je panovník spriaznený, a tak splňal funkciu aj istej politickej propagandy. V závere prednášky sa autor venoval konkrétnym textom zo Suhu.

Christoph Levin (Univerzita Ludwiga Maximiliána v Mníchove) sa vo svojej prednáške zaoberal postavením Božieho ľudu podľa knihy Deuteronomium *Boží ľud Izrael ako teokracia*. Boh je tu Pánom ľudu; kto stojí proti ľudu, stojí proti Bohu. Opisoval tiež posun od jedného prostredníka medzi Bohom a ľudom k celému publiku. Jozef Tiňo (Teologická fakulta Trnavskej univerzity) vo svojom príspevku *Teokratická perspektíva v Kronikách* poukázal na zaujímavý kontrast medzi 33. kapitolou knihy Exodus, kde len Pán (Boh) je rozpoznaný ako kráľ, a Kronikami, kde sa stretávame s monarchiou a Dávidom ako ideálnym panovníkom. Ide vlastne o prezentáciu zjednoteného Izraela pod božím panovníkom, kde základným zákonom je Tóra. V závere prvého bloku vystúpil Urmás Nõmmik (Univerzita v Tartu) s prednáškou *Teokracia a starozákonná Múdrosť – úvahy na príklade knihy Jób*. Otázka teokracie sa tu nerieši ani tak vo vzťahu k panovníkovi, ale k mocným. Upozornil tiež, že sa tu stretávame so špecifickým druhom eschatologickej teokracie.

Popoludňajší blok uviedol Reinhard Müller (Vestfálska Wilhelмова univerzita v Münsteri) prednáškou, v ktorej sa na príklade 82. žalmu venoval Božej nadvláde nad bohmi *Smrť bohov a vláda Boha. Výklad Žalmu 82*. Upozornil na dvojznačný význam a následne nejednotný preklad hebrejského slova *elohim*⁴. Hoci hebrejská koncovka *-im* vyjadruje plurál, slovo sa obvyčajne prekladá singulárom. V tomto žalme to však neplatí úplne – až na základe kontextu môžeme povedať, či ide o singulár, teda o jedného Boha

---

⁴ V texte používame prepis podľa slovenskej výslovnosti; zápis podľa transliterácie je 'ēlōhīm. Pravidlá transliterácie uvádzajú Sova – Dubovský, 2005, s. 73 – 76.

(Jahveho), alebo o plurál, čiže o bohov, nad ktorými má moc jediný Boh. Napr. hneď v prvom verši slovo nadobúda obidva významy: „Vstáva *Boh* v zhromaždení Božom, uprostred *bohov* koná súd.“⁵ Na obidvoch zvyraznených miestach nachádzame v pôvodnom texte *elohim*.

Peter Juhás (Vestfálska Wilhelмова univerzita v Münsteri) sa vo svojej prednáške [*Boží trón v sýrskej perspektíve. Skúmanie sýrskej lexémy*] zameral na slovo *trón* z pohľadu sýrčiny. Vychádzal v nej najmä z apokalyptických spisov. Posledný príspevok druhého dňa konferencie s názvom *Prozreteľnosť ako aspekt Božej suverenity v knihe Tobiáš* predniesol Róbert Lapko (Slavistický ústav Jána Stanislava SAV). Ako východiskový text si vzal 13. kapitolu, kde sa nachádza Tobiášov chválospev.

Posledný deň konferencie bol venovaný Novému zákonu. Petr Mareček (Univerzita Palackého v Olomouci) predniesol príspevok *Výslenie učeníkov v Mt 28, 16 – 20 ako vyvrcholenie Matúšovho evanjelia*. Perikopy 28, 16 – 20 považuje za kľúč k pochopeniu celej knihy, v ktorom sú vyjadrené hlavné myšlienky evanjelia. Ako charakteristickú črtu Matúšovho evanjelia uvádza časté používanie slova μαθηταί „učeníci“. Z teologicko-lingvistického hľadiska je zaujímavé použitie slova ἐδόθη (verš 28, 18) – ide o pasívny aorist od slovesa δίδωμι „dávať“. Je to tvar, ktorý vyjadruje niečo uzavreté, používa sa tu pre veci trvalé a platné. Tento tvar je charakteristický pre hovorenie o Bohu. Vo verši 28, 18 ho nachádzame pri Ježišových slovách: „*Daná mi je [trvalo] všetka moc na nebi i na zemi.*“⁶

O Božej zvrchovanosti a odovzdávaní moci v Jánovom evanjeliu hovoril vo svojom príspevku *Božia suverenita a odovzdanie moci: Príklady z Jánovho evanjelia* Juraj Feník (Slavistický ústav Jána Stanislava SAV). Problematiku skúmal z perspektívy troch vzťahov – Boh a ľud, Boh a Kristus, Kristus a ľud, pričom vždy išlo odovzdávanie skrze sloveso δίδωμι „dávať“.

Záverečný príspevok konferencie bol venovaný ruskému mysliteľovi a mystikovi V. S. Soloviovi. Príspevok s názvom *Idea teokracie v živote a diele Vladimíra Sergejeviča Soloviova* predniesol Ján Dolný, OSB (Sampor).

Konferencia bola nielen príležitosťou vypočuť si príspevky svetových odborníkov, najmä v oblasti biblistiky, z ktorých väčšina sa podieľala či už na niektorom preklade Biblie, alebo na príprave komentárov k textu Biblie.

---

^{5,6} Citujeme katolícky preklad podľa vydania Spolku sv. Vojtecha z r. 2003.

Jej výsledky navyše môžu byť dôležitým prínosom pre tvorbu nových prekladov Biblie do slovenčiny – pre správne uchopenie pojmov a priblíženie pôvodného textu nášmu čitateľovi.

Katarína Rausová

LITERATÚRA

ARTIMOVÁ, Jozefa: Biblia – autor, text, preklad, prekladateľ, príjemca. In: Analytické sondy do textu 2. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie z 19. 4. 2005 v Banskej Bystrici. Ed. E. Čulenová – I. Nosková. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela 2006, s. 92 – 100. [2006a]

ARTIMOVÁ, Jozefa: Translatologické problémy v biblickom texte. In: VARIA XIV. Zborník materiálov zo XIV. kolokvia mladých jazykovedcov. (Nitra-Šintava 8. – 10. 12. 2004). Ed. M. Olšiak. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV – Katedra slovenského jazyka FF UKF v Nitre 2006. s. 396 – 401. [2006b]

NIDA, Eugene Albert: *Toward a Science of Translating*. Leiden: E. J. Brill 1964. 331 s.

K metodike nového prekladu Svätého písma do slovenčiny. Ed. R. Lapko. Mahtomedi, Minnesota: Vision Slovakia 2016. 298 s.

PANCZOVÁ, Helena: Technika prekladu z biblickej gréčtiny (2): Druhy techník prekladu starovekej literatúry a príklad prekladu participií v slovenskom komentárovom preklade. In: *Studia biblica Slovaca*, 2013, roč. 5, č. 1, s. 58 – 73.

SOVA, Milan – DUBOVSKÝ, Peter: Návrh transliterácie a prepisu hebrejských spoluhlások a samohlások do slovenčiny. In: *Studia biblica Slovaca*. Red. Blažej Štrba. Svit: Katolícke biblické dielo 2005, s. 73 – 76.

Sväté Písmo Starého i Nového zákona. Trnava: Spolok svätého Vojtecha 2003. 2 623 s.

DUBOVSKÝ, Peter: Biblia ne/učí dejiny. Prednáška v rámci cyklu “Svoradovské prednášky” z 9. 4. 2015. Dostupné online: <https://youtu.be/lt0B4rNXzw8> (cit. 13. 9. 2019).

KS

SPYTOVALI STE SA

O výslovnosti názvu Eiffelova veža. – Prečo sa Eiffelova veža vyslovuje [ajfelova] veža, keď jej autor bol Francúz a vo francúzštine sa jeho meno vyslovuje [efel]?

Pisateľ, ktorý sa na jazykovú poradňu Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra obrátil s touto otázkou, má pravdu v tom, že priezvisko francúzskeho konštruktéra *Gustava Eiffela*, ktorý bol architektom svetoznámej veže v Paríži, sa vo francúzštine vyslovuje [efel]. Podľa toho by sa aj veža, ktorá je po ňom pomenovaná, mala čítať ako [efelova] veža. Takáto výslovnosť sa uvádzala v prvom vydaní Pravidiel slovenskej výslovnosti od Á. Kráľa v r. 1984, ale vo vydaní tejto príručky z r. 2005 sa už pri vlastnom mene *Eiffel* s výslovnosťou [efel] uvádza spojenie *Eiffelova veža* s variantnou výslovnosťou [efelova] i [aifelova] veža.

V odpovedi nášmu pisateľovi možno konštatovať, že v slovenčine sa pri názve parížskej dominanty zaužívala výslovnosť s *aj-* na začiatku privlastňovacieho prídavného mena *Eiffelova* [ajfelova] pod vplyvom nemeckej výslovnosti (úlohu tu mohol zohrať fakt, že G. Eiffel mal nemecký pôvod). Podobne to bolo napr. pri názve syra *eidam* (v rakúskej nemčine *E(i)damer*; porov. Ľ. Králik: Stručný etymologický slovník slovenčiny, Bratislava: Veda 2015), pri ktorom sa v slovenčine ustálila výslovnosť [ajdam], zriedkavejšie [ejdam], hoci syr dostal meno podľa holandského mesta *Edam*, v holandčine [ejdam]. Slovníky cudzích slov reflektujú jazykovú prax a pri slove *eiffelovka* ako hovorovom pomenovaní Eiffelovej veže zaznamenávajú dvojakú výslovnosť, a to [ajfelovka] i [efelovka] (Veľký slovník cudzích slov, 2008) a [ajfelovka] a dokonca ďalší výslovnostný variant s *-ei* na začiatku, teda [ejfelovka] (Slovník cudzích slov, 2005). Najnovší Slovník súčasného slovenského jazyka (A – G, 2006) ide ešte ďalej a pri hesle *Eiffelovka* so zdomácneným pravopisným variantom *eifelovka* (s jedným *f*) odráža súčasnú jazykovú prax a uvádza iba jednu výslovnosť [ajfelovka].

Silvia Duchková

Z NOVÝCH VÝRAZOV

Z rukopisu pripravovaného Slovníka súčasného slovenského jazyka (60)

padací -cia -cie príd. **1.** ▶ ktorý sa sklápa, padá zo zvislej al. šikmej polohy do vodorovnej polohy; syn. sklopný, sklápací: *spustiť, zdvihnúť p. most vedený obyč. ponad vodnú priekopu opevnenia na ochranu hradu pred nepriateľom; streľba do kovových padacích terčov; Gregor odtisol pričnu v rohu tmavej kutice, odhrnul slamenú rohož a zdvihol padacie dvere.* [P. Glocko]

2. i odb. ▶ uspošobný, zariadený na padanie al. zosúvanie sa nadol, ktorý funguje na princípe padania al. zosúvania sa, spúšťací: *padacia okenica; padacie schody; p. rebrík z povrazového materiálu; p. mechanizmus pasce;* poľov. *padacia pasca* klieťka na lov drobnej zveri s pohyblivou plošinkou, ktorá po vstupe zvierateľa dovnútra spustí uzatvárací mechanizmus; tech. *padací buchar* veľké strojové kladivo na tvarovanie kovov; tech. *padacie kladivo* a) ocelovo-liatinový blok veľkej hmotnosti; syn. *padacia kocka* b) strojové zariadenie, ktoré vyťahuje a spúšťa ocelovo-liatinový blok; *na pribitie zatĺkacej rozpernej kotvy sa použije padacie závažie; V klenbe vchodu mala [brána opevnenia] dubovú padaciu mrežu, okovanú železom.* [J. Hanák – B. Kopuncová]

3. motor., tech. *ochranný padací rám* špeciálna kovová konštrukcia na motocykli (motorke) obyč. z ocelových rúrok, ktorá ho chráni pri páde pred väčším poškodením

padáčik -ka pl. N -ky m. **1.** zdrob. i expr. ▶ (malý) padák: *zašívanie roztrhnutého padáčka; rozkladanie, skladanie padáčikov*

2. ▶ špeciálne zariadenie tvoriace súčasť hlavného parašutistického padáka: *padák s pomocným padáčikom; padákové systémy na tandemové zoskoky sú vybavené stabilizačným padáčikom, ktorý býva červenej farby* □ let.

Text vznikol v rámci grantovej úlohy VEGA č. 2/0017/17 Slovník súčasného slovenského jazyka – 6. etapa (Koncipovanie a redigovanie slovníkových hesiel a s tým spojený lexikologicko-lexikografický výskum).

výťažný padáček časť otváracieho systému na padáčkovej konštrukcii určená na uvoľnenie uzatváracej spony hlavného padáka (a tým jeho otvorenie)

3. ▶ jednoduchá pomôcka na spomalenie pohybu predmetu vzduchom: *kúpim dymovnice, svetlá, šrapnely, padáčky; Nad mestom rapkajú prieskumné lietadlá a na padáčkoch púšťajú svetelné rakety.* [L. Ťažký]

4. šport. profes. ▶ (obyč. vo futbale, v hokeji) spôsob strely, prihrávky zdola nahor, pri ktorom lopta, puk opíše oblúk a padá k zemi: *poslať do pokutového územia lahučký p.; predviesť krásny p.; padáčikom trafiť brvno; nahadzovať puky padáčkami*

5. trocha expr. ▶ čo svojim vzhľadom al. pomalým klesavým pohybom vo vzduchu pripomína parašutistický padák: *biele padáčky púpav sa rozletia do okolia púpavové semienka; A ja ti hodím na pamiatku z vreckovky urobený padáček.* [V. Šikula]

padáčekový -vá -vé príd. **1.** ▶ obsahujúci padáček, jednoduchú pomôcku na spomalenie pohybu predmetu vzduchom: *červené padáčekové svetlice; padáčekové rakety* zábavná pyrotechnika

2. šport. profes. ▶ (obyč. vo futbale, v hokeji) ktorý smeruje prudko do výšky a opíše oblúk; súvisiaci s padáčikom, oblúkovitou prihrávkou: *padáčeková strela; z kaše nás vytiahol až p. gól; Vyslal [loptu] padáčekovou kolmicou za obranu.* [Šp 2008]

3. trochu expr. ▶ pripomínajúci svojim vzhľadom al. pomalým klesavým pohybom vo vzduchu malý padák: *u nás nasnežilo púpavových padáčekových semiačok; najčastejšie sa rozširujúcim druhom sa stal pichliač roľný, ktorého padáčekové diaspóry sa vetrom dostávajú na veľké vzdialenosti*

padajúci -ca -ce príd. **1.** ▶ ktorý sa ľahko uvoľňuje zo svojho pôvodného miesta a padá, zosúva sa nadol, nemajúci dostatočnú súdržnosť: *nebezpečenstvo padajúcich skál; ochrana pred padajúcimi sutinami; Cesta na viacerých miestach je vysekaná do skál a chránená betónovými stropmi pred padajúcimi kameňmi.* [Cs 2010]

2. obyč. ekon. publ. ▶ ktorý sa nedrží na istej úrovni, klesá na nižšiu úroveň; ktorý stráca na hodnote, význame, klesajúci; op. stúpajúci: *p. trh, dopyt; padajúce ceny; padajúce burzy; padajúce výnosy, úroky; podpora padajúceho kurzu dolára; melodráma o padajúcej sláve; Padajúce akcie sú výhodnou investičnou príležitosťou, pretože klesajúca cena znamená vyššiu nádej na budúci zisk.* [HN 2009]

3. ekon. publ. ► ktorý je vo finančnom, hospodárskom al. inom úpadku a smeruje k zániku, krachujúci, stratový; op. prosperujúci: *padajúca ekonomika; získať majetok padajúcich firiem; pokus o záchranu padajúcej banky; padajúce fabriky a poľnohospodárske podniky*

4. ► (o stavebných objektoch) na ktorom vidno známky opotrebovania, starnutia a neudržiavania, čo sa prejavuje v narušenej stabilite, nahnutý, ošarpaný, spustnutý: *p. krov, plot; oprava padajúceho múra; výmena starých okien a padajúcej strechy; Ostala len bieda ošarpaných domov s popukanými hlinenými múrmi, prehnutými nízkymi plotmi, padajúcimi stodolami.* [A. Baláž]

5. ► (o technike a procesoch riadených technikou) ktorého činnosť, chod sa často nežiaduco prerušuje, vyznačujúci sa väčšou chybovosťou, padavý: *p. server; pomalé alebo často padajúce pripojenia; hľadania chýb v padajúcich programoch; drobná skrytá chyba telefónu, napr. padajúce spojenie*

6. ► (o odevu, látke) ktorý má voľný splývavý strih; voľne visiaci obyč. v záhyboch, padavý: *šifónová padajúca sukňa; top z padajúceho materiálu; živôtik pokrytý čipkou a zakrytý padajúcim bolerkom*

7. (o odevu, časti odevu) ktorý je väčší, než je potrebné, a preto sa nežiaduco posúva nadol, priveľký, voľný: *chudučké telo, padajúce nohavice plantavé; padajúca sukňa, padajúci opasok... divákom rástli úprimné úsmevy na tvárach;* i ► **padat'**

padák -ka pl. N -ky m. 1. ► zariadenie z veľmi jemnej látky s ovládacím mechanizmom na spomalenie rýchlosti pádu pri riadenom zoskoku al. pri zhadzovaní nákladov z výšky, roztvárajúce sa prudkým náporom vzduchu, súčasť výstroja výsadkára: *hlavný p.; rezervný, záložný p.; zaťaženie padáka; plachta, popruhy padáka; p. sa otvoril; zoskok padákom z lietadla; vynálezca istého typu padáka bol Slováč Štefan Banič; Braňo s Borom sa prizerali, ako sa v bezvetří nad lúkami vznášajú biele kupoly padákov a klesajú akoby na vrby a topole.* [L. Ballek] □ šport. *svahový padák* používaný v paraglajdingu, nabratie rýchlosti a jeho let sa zabezpečujú rozbehom zo svahu; syn. *padákový klzák, padákové krídlo*

2.: odb. *brzdíaci, odporový padák* a) šport. tréningová pomôcka na zvyšovanie kondície v tvare dáždika s popruhom upevneným zozadu na páse bežca, ktorá sa pri behu nadúva náporom vzduchu b) let. zariadenie tvorené veľkou plachtou a popruhmi, umiestnené zvonka v chvostovej časti lietadla, vystreľované pri pristávaní na spomalenie pristávacej rýchlosti, aerodynamická brzda

▣ fraz. hovor. expr. *dat' niekomu padáka* prepustiť ho zo zamestnania, vyhodit'; *dostať/mať padáka* byť prepustený zo zamestnania, dostať výpoveď; publ. *zlatý padák* odchod z významnej funkcie kompenzovaný vysokým odstupným

▣ zdrob. ↗ **padáčik**

padákovina -ny ž. textil. ▶ veľmi ľahká hebká tkanina z prírodného al. syntetického hodvábu, padákový hodváb: *jemná hodvábná p.*; *výrobky z padákoviny*; *bunda, vesta, závesná sieť z padákoviny*

padákový -vá -vé príd. ▶ vzťahujúci sa na padák, zariadenie na spomalenie rýchlosti pádu z výšky pri riadenom zoskoku al. pri zhadzovaní nákladov; súvisiaci s používaním padáka: *p. hodváb; padákové komponenty, popruchy; padáková šnúra; ukážky zbraní a padákovkej techniky; Jednotka padákových strelcov sa celá zapojila do SNP medzi prvými a bola poverovaná dôležitými úlohami.* [ČB 2013] ▣ šport. *padákový klzák* závesný klzavý padák používaný v paraglajdingu, nabratie rýchlosti a jeho let sa zabezpečujú rozbehom zo svahu; syn. *svahový padák, padákové krídlo*

padaný -ná -né príd. ▶ (o ovocných plodoch) ktorý po dozretí opadáva, oddeľ sa a padá zo stromu, opadaný: *padané ovocie; padané slivky, jabĺčka* padanky, padavky; *zber a výkup padaných jabĺk; predám padané citrónky a jonatánky*

padat' -dá -dajú -daj! -dal -dajúc -dajúci -danie nedok. **1.** (ø; odkiaľ; kam) ▶ dostávať sa zhora nadol pohybom v priestore spôsobeným vlastnou tiažou, (prudko) klesať, rútiť sa: *p. z výšky; lietadlo padá do mora, na obývanú časť mesta, k zemi; p. do kanála, do jamy* ↗ i parem.; *minca padá na dno studne* ↗ i fraz.; *hviezda, meteoroid padá* o svetelnom úkaze v zemskej atmosfére ↗ i fraz.; *všetko jej padá z rúk* ↗ i fraz.; *ak lezec padá, istiaci zablokuje lano; videli horiaci objekt, ako padá z neba a následne exploduje; zrýchlenie a rýchlosť voľne padajúceho telesa*; pren. *Nechajte slnko padat' / dolu ku vodám / dnes večer bude človek / naposlady sám.* [M. Válek] zdanlivo klesať za obzor, zapadat'

2. (na koho; na čo) ▶ prudko zasahovať vlastnou váhou pri klesaní, pohybe nadol nejaký objekt, dopadať: *Strom nepadal na nás, a predsa sme sa mu všetci odstúpili, všetci sa kryjeme pred jeho haluzami za stromy.* [L. Ťažký]; *Ľudia sa krčovitovo držali svojich sedadiel [v lietadle] a rozličné predmety im padali na hlavu.*

[R. Brat]

3. 3. os. (ø; kam; odkiaľ) ▶ dopadať s istou intenzitou vo väčšom množstve z výšky na zem: počas veternej smršte začali p. krúpy; zrážky padajú u nás vo forme dažďa a snehu; vodopád padajúci z hôr do malého jazierka; padanie popolčeka, nečistôt; sopečný popol padal nielen na okolité oblasti; Z neba padala manna nebeská, a tak nám bolo dobre, až to bolelo. [V. Šikulová]; Horšie sú sadze. Padajú do záhrady, prilietajú cez okná, sadajú všade. [NB 2009]; Ej, padá, padá rosička, spali by moje očičká [ľudová pieseň] □ padá dážd' prší; padá sneh sneží; padá hmla, opar šíri sa v priestore, začína byť hmlisto; padať po kvapkách kvapkať; padajú mu slzy plače

4. (ø; ako; kam) ▶ (o človeku, zvierati) prudko klesať na zem, obyč. pri strate rovnováhy al. fyzickej sily, nedržať sa vo vzpriamenej polohe; dopadať na istú časť tela: p. nabok; p. od vyčerpania, od únavy ↗ i fraz.; p. na nos ↗ i fraz.; padá na kolená a nedokáže sa postaviť ↗ i fraz.; padá pod ťažkým batohom, tvárou na zem, do prachu, dopredu; vidia ho, ako padá, potom vstáva a zasa padá; krasokorčuliar počas exhibície tretikrát padá; chlapi padali od vysilenia na zem; celou váhou sa vlky na neho zavesia, roztrhnú jeleňovi krk, jeleň okamžite padá

5. obyč. v lexikalizovaných spojeniach padať na kolená, padať na tvár, padať k nohám (pred kým, pred čím; ø) ▶ prejavovať (zbožnú) úctu al. pokoru služobníka pokľaknutím na kolená al. vrhnutím sa na zem dolu tvárou; (úpenlivo) poprosiť niekoho o niečo v tejto polohe: p. na tvár pred Pánom, pred cisárskym majestátom; p. na kolená pred oltárom ↗ i fraz.; padá pred ňou na kolená a vyznáva jej svoje city ↗ i fraz.

6. (ø; kde) ▶ (o človeku) strácať život vo vojnovom konflikte, byť zabitý, hynúť (vo väčšom počte): p. v boji; padali mladí chlapci na oboch stranách bojiska; výkvet národa padal na bojisku; vojaci padali na fronte po stovkách

7. (ø; od čoho) ▶ (o zvieratách) v dôsledku krutých al. nepriaznivých podmienok a pod. prestávať jestvovať, (hromadne) hynúť, dochnúť, kapať: na jar dobytok od hladu padal; včely nám padajú nielen kvôli klieštiku, ale aj v dôsledku postrekov

8. (ø; z čoho; komu; čomu) ▶ postupne sa uvoľňovať vo väčšom množstve zo svojho pôvodného miesta v dôsledku biologických procesov: na jeseň padá lístie zo stromov a kríkov opadáva; kvitnú pivónie, padajú z nich lupene; po chemoterapii mu začali p. vlasy vypadávať; nášmu psovi nadmerne padá srst';

z jedličky nepadá ihličie; závlaha jabloní znižuje padanie plodov; V lese sa znova rozoznalo cupkanie padajúcich žalúďov. [A. Pavelková]

9. (σ; zried. kde, kam, odkiaľ) ▶ (obyč. o mase prírodnej hmoty) prudko sa zosúvať smerom dolu v dôsledku straty súdržnosti, celistvosti, uvoľnenia sa: *v zime padajú lavíny najmä na severných a na jar na južných svahoch; lavíny padali zo svahov až do údolia; topiaci sa sneh padá zo striech budov; vplyvom vlhkosti padá ometka; zával v jaskyni nikdy nepadá sám od seba*

10. ▶ (o stavebných objektoch) v dôsledku narušenia statiky sa rozpadávať na časti a prudko klesať k zemi; syn. boriť sa, rúcať sa: *južná veža padá; stĺp praskne, most padá; na zázname vidno, ako po náraze lietadla budova padá; strašný rachot explózií a padajúcich budov; z padajúcich domov vyťahovali šokovaných ľudí*

11. ▶ (o upevnených predmetoch) dostávať sa do nižšej polohy, klesať; syn. spúšťať sa; op. dvíhať sa, zdvíhať sa: *opona pomaly padá; mreže padajú; Rád sa pozeral na padajúce závory a rád čakal na vlak, ktorý mal čochvíľa prejsť.* [R. Sloboda]

12. (komu (kam)) ▶ (o častiach tela) mimovoľne sa hnúť, pohybovať, posúvať nadol, obyč. od únavy: *ruka mu padá; hlava mu padá až na prsia* klucká, oťažieva; *Otcovi padala hlava, a keď sa trochu prebral, padali mu viečka.* [D. Dušek] zatvárali sa

13. ▶ (o orgánoch, častiach tela) nežiaduco a obyč. trvalo nadobúdať nižšiu polohu, klesať: *maternica padá zo svojho miesta a zostáva v abnormálnej polohe; jeden prsník padá nižšie ako druhý; vyfotografovať mužov, ktorým padá brucho cez plavky*

14. ▶ (o územiach, ľudských sídlach) podliehať v dôsledku vojenského útoku, byť dobýjaný: *ako spojenci postupujú, padá mesto za mestom; ríša padá; nedobytná Trója padá vďaka ľsti; Staré citadely padajú [...]* [Rb 1985]

15. 3. os. ▶ strácať svoju moc, vplyv a existenciu, obyč. v dôsledku kultúrno-spoločenských zmien al. nátlaku, protestov a pod., prestávať jestvovať, končiť, zanikať: *všetko sa mení, komunizmus padá; ak podá demisiu premiér, padá celá vláda; vtedy začal p. totalitný režim; diktátorské systémy padajú; veľké ríše padali a vznikali nové*

16. 3. os. obyč. ekon. publ. ▶ strácať al. znižovať svoju pôvodnú úroveň, hodnotu; syn. klesať; op. stúpať: *americký dolár padá; doláru sa darí, euro padá; burza príliš rýchlo padá; ceny ropy padajú; výrazne padajú výnosy dlhopisov;*

kurzy začali intenzívne p.; po dlhej dobe opäť padá na posledné miesto; politická popularita padá na historické minimum; zisky nepadali len bankám, ale aj poisťovniam

17. ekon. publ. ▶ (o ekonomicky zameraných inštitúciách) ukončievať svoju činnosť pre neprosperovanie, v dôsledku hospodárskeho al. iného úpadku zanikať, krachovať: *padajú podniky a spoločnosti; firmy v čase krízy padali; nebankové subjekty padali, kradlo sa...; V USA padajú najmä malé banky.* [HN 2010]

18. (do čoho) ▶ ocitať sa v nepriaznivej situácii, v zlom položení podmienenom okolnosťami, v moci niekoho, niečoho, dostávať sa: *mnohí váhaví padajú do rôznych siekt; národ padal do neznesiteľnej biedy a chudoby; do zajatia padali státisíce sovietskych vojakov; ako kedysi slávne etnikum sme padali do otroctva*

19. (na čo; na koho) ▶ (o svetelných javoch) dosahovať al. prenikať niekam, dostávať sa, dopadať: *slnečné lúče padali na mesto; padá na neho svetlo z obloka; z odchýlených dverí padal prúd svetla; ťažké svetlo z reflektorov padá na publikum* [J. Johanides]; – *Dobrá deň, odpovie a s úsmeškom flochne na môj veľký slamený klobúk, od ktorého mi padá tieň na tvár.* [K. Lászlavá] □ *padá súmrak zmráka sa, zvečierieva sa; padá tma stmieva sa; trocha poet. padá noc stmieva sa, nastáva noc*

20. 3. os. ▶ prestávať byť platným, strácať platnosť, rušiť sa: *večerné stretnutie padá; dohodnutý biznis mu padá; štípendum padá; odstúpime, naša dohoda padá; všetko padá; Idem študovať právo, o právnikov sa zamestnávateľa budú vždy biť. – Tento mýtus padá.* [HN 2009]

21. ▶ (o slovnom prejave) byť postupne vo väčšom množstve nahlas vyslovaný, vyjadrovaný, objavovať sa (obyč. v rýchlom slede) v priebehu komunikácie, zaznievať: *začali p. zvedavé otázky; padajú rôzne návrhy, argumenty; padali medzi nimi ostré slová, vyhrážky; padali vážne obvinenia; rozkazy padali ako šlahy bičom; pri obede padali prvé tipy, kto pôjde do finále*

22. (ø; (odkiaľ; kde)) ▶ (o javoch) nečakane sa uskutočňovať, nasledovať v rýchlom slede jeden za druhým: *padajú rýchle góly; z ulice padali výstrely; nielen v ringu padajú tvrdé údery; v autobuse padali facky, nadávky aj kopance; Pred klotenskou arénou padali buchnáty!* [šp 2009]

23. (na koho) ▶ (o duševných stavoch) nečakane zasahovať nepriaznivými účinkami, premáhať; syn. doliehať; op. opadávať: *padá na ňu únava z prežitého*

utrpenia; padá na nich ťaživý smútok; Hrôza padá na hlavy obrancov. [L. Ballek]; *Celá tá mizéria okolo nás, padajúca na nás ako beznádejne prázdne zjavenie, ju provokuje.* [I. Štrpka]

24. (z koho) ▶ (o duševných stavoch) *prestávať účinkovať, postupne sa strácať;* syn. *opadávať;* op. *doliehať: padá z nás tréma a zvedavosť; padá zo mňa kúsok zúfalstva, strach; padá z neho nervozita; po niekoľkých minútach rozhovoru z nich padá napätie*

25. (do čoho) ▶ *dostávať sa do zmeneného, často nepriaznivého stavu vedomia, prežívania al. organizmu, upadať: p. do bezvedomia; padá do extázy; do závislosti (od alkoholu, drog) padajú takisto otcovia ako matky; padala do hlbokého spánku; nie je hysterická, nepadá do mdlôb* ↗ i fraz.; pren. *padanie do pasce ťižiadosti* [M. Haughová]; *Iste, som z nej šťastná, ale nemôžem povedať, že by moja radosť bola živá, že by som padala do vytrženia.* [Anton Hlinka]

26. kniž., náb. často v spojení s *v oblasti* ▶ *strácať duševné sily, pevnosť morálky, charakteru; dopúšťať sa mravného poklesku, upadať, prehrešovať sa, previnovať sa: dnes veľa mladých ľudí padá stratou čistoty, v oblasti čistoty; padá v každej oblasti hlbšie a hlbšie; [...] v ktorých oblastiach života padáme, čo nás privádza do pokušenia.* [SSI 2004]

27. 3. os. zried. (nakedy) ▶ *mať určenie v nadchádzajúcom čase, byť, pripadať: Vianoce padajú na víkend; veľkonočné sviatky každý rok padajú na iný termín; v máji zvyčajne uzatvára manželstvo viac párov ako v apríli či marci, na ktoré padá Veľká noc*

28. ▶ (o technike, procesoch riadených technikou) *byť opakovane prerušovaný, nežiaduco sa ukončievať, vypadávať: spojenie často padá; preťažené servery padajú; počítačová sieť častejšie padá, ako funguje; online vysielanie padá; aplikácie padali okamžite po ich spustení; hranie vám môže predĺžiť občasnú padanie hry*

29. (kam) ▶ (o vlasoch, textíliách) *voľne splývavo visieť: dlhé vlasy jej voľne padajú až na plecía; dlhá ofina mu padá do očí; drapéria padá z baldachýnu k oltáru; A dievčatko, pohodiac do čela padajúcimi vlasmi, dupalo nôžkou [...].* [Š. Žáry]

30. (ø; komu) ▶ (o odeve, obuvi) *nežiaduco sa pohybovať nadol (byť väčší, voľnejší, než je potrebné), nepriliehať celkom k telu: plavky občas padajú; idem si dať opasok, lebo mi stále padajú gate; po byte behal iba v šortkách, ktoré mu padali; pridržala si sukňu, ktorá jej padala*

31. hovor. expr. (ø; odkiaľ) ► chytró niekam ísť, urýchlene, bez váhania sa zbe-
rať odniekiaľ preč; syn. pakovať sa: *treba sa zbalit' a p. domov; dokončime to
a padáme; z roboty vždy padá prvý; okamžite padaj, padajte!* zmizni, zmiznite,
prac sa, pracťe sa! *padám na svoje miesto idem si sadnúť*

▣ fraz. *akoby z neba padali* (o niečom, niekom) vo veľkom množstve, hoj-
nom počte a nečakane sa ocitali, vyskytovali; *padat' [na zem] ako hnilič-
ky, hnilé hrušky* vo veľkom množstve klesať k zemi, na zem al. hromadne
umierať; *ľudia/vojaci padali ako muchy* ľudia hromadne umierali, hynuli;
expr. *aj keby klince/sekery/traktory z neba padali* (hodnotiace vyjadrenie
v situácii, keď sa nevyhnutne musí niečo urobiť) v každom prípade, za
každých okolností; *budú padat' hlavy* niekto poniesie zodpovednosť za
niečo nesprávne stratou miesta, funkcie; *dom/chalupa/strecha nám/im
[pomaly] padá na hlavu* obydlie je v kriticky zlom stave pre zanedbanie
údržby; *krv/vina padá na niečiu hlavu* označenie vinníka; vinník poniesie
zodpovednosť, následky za spáchané zlo al. za zničenie, zabitie niekoho;
[akoby] všetko niekomu padalo do lona [akoby] niekto nadobúdala nie-
čo bez vlastného pričinenia; *[niečo/celé to/všetko] stojí a padá na [čom,
kom]* podstata niečoho spočíva v niečom, na niečom, na niekom; niečo
celkom závisí od niečoho, od niekoho; *padat' do jamy ľavovej* ocitať sa
vo veľmi nebezpečnej situácii; *padat' do pasce, osídél, sietí [niečoho, nie-
koho]* a) pre falošnosť, úskočnosť niekoho sa ocitať v zlej, nebezpečnej
situácii; b) dostávať sa pod vplyv niekoho, niečoho; *padat' do oka/do očí*
a) upútať pozornosť b) páčiť sa; *padat' do posteľe [od únavy]* byť veľmi
vyčerpaný, ísť rýchlo spať; *padat' do mdlôb* priveľmi silno prežívať určité
emócie a výrazne ich dávať najavo (napr. obdiv voči niekomu); *padat' do
ríše snov* zaspávať, usínať; *padat' do niečích rúk/niekomu do rúk* a) (o kraji-
ne, území) byť podrobený istej moci b) (o človeku) stávať sa obeťou, korisťou
niekoho; *padat' do zabudnutia* neostávať v spomienkach ľudí; *padat' do
záhuby* dostávať sa do smrteľného nebezpečenstva; hynúť; *padá hviezda
[, želaj si niečo]* (hovorí sa, keď na nočnej oblohe vidno krátky záblesk
atmosférou letiaceho meteoroidu); *padala mu sánka [od prekvapenia, od
údivu...]* bol veľmi prekvapený, zaskočený; *padá mu srdce do gátí/nohavíc*
veľmi sa bojí, stráca odvahu; bibl. *padá mu z očí závoj* začína niečo vnímať
pravdivo, objektívne; *oči mu padajú na niečo, na niekoho* al. *pohľad/zrak
mu padá na niečo, na niekoho* pozerá sa na niečo, na niekoho, náhodou

niečo, niekoho vidí, badá, všíma si; *padá na neho tieň podozrenia* stáva sa podozrivým; *padat' [až] na [samé] dno* dostávať sa do krajne zlej situácie; (o človeku) (mravne) upadať; *padat' na kolená* a) lexik. spojenie hádzať sa, vrhať sa na kolená, klákať si b) expr. (obyč. o subjektoch s výrobou al. ekonomickou činnosťou) strácať schopnosť ďalej fungovať, byť zničený, zruinovaný; *padat' niekomu k nohám* al. *padat' pred niekým na kolená* a) (obyč. o mužovi vo vzťahu k žene) prejavovať obdiv, zbožňovanie, byť unesený jej krásou b) podriaďovať sa (niečomu, niekomu): *pred nikým nepadá na kolená* nikomu sa nepodriaďuje, nikoho neuznáva; *padat' na nos/na hubu* al. *padat' [z nôh] od únavy/od vyčerpania* byť veľmi unavený, zmorený, celkom bez síl; *padat' niekomu okolo krku* a) prudko niekoho objímať, ovíjajúc si ruky okolo jeho šije, obyč. pri prejave sympatie b) byť niekomu priaznivo naklonený, mať ho rád; trochu hrub. *padat' [od prekvapenia] na zadok* byť veľmi prekvapený niečím nečakaným; *padat' z nôh/zo stoličky od smiechu* veľmi sa smiať; *padali rekordy* publ. a) (obyč. v športe) boli prekonané; b) (o počasí) namerané hodnoty teploty, zrážok a pod. boli vyššie ako kedykoľvek predtým; *ťarcha zodpovednosti/zodpovednosť padá na hlavu niekoho* bude sa zodpovedať, ponesie zodpovednosť; *zo srdca mu padá [ťažký, obrovský] kameň* a) zbavuje sa veľkej starosti b) prestalo ho niečo trápiť, ulávil sa mu; [všetka] *vina padá na [niekoho, niečo]* (pri vyvodzovaní následkov) niekto je zodpovedný za niečo zlé, je príčinou niečoho a ponesie následky; *všetko mu padá z rúk* je nešikovný ■ *parem. jablko nepadá ďaleko od stromu* potomkovia bývajú takí ako ich rodičia; *kto druhému jamu kope, sám do nej padá* kto pripravuje iným nástrahy, sám sa stane ich obeťou; *kto vysoko lieta, nízko padá* a) kto má prehnane veľké očakávania, ambície, často sa veľmi sklame b) (o príliš sebavedomom, pyšnom človeku) neskončí dobre; *nič nepadá [samo/len tak] z neba* al. *nič nepadá nikomu z neba* všetko si treba zaslúžiť, nič sa nedá získať bez práce, bez vlastného pričinenia; *nikomu nepadajú pečené holuby do úst/do huby* kto sa chce mať dobre, kto chce niečo dosiahnuť, musí pracovať

■ **padávať** -va -vajú -val opak.; dok. 1 – 28 ➤ **padnúť**, k 1 – 4 i **spadnúť**

Typografické značky

- ▶ uvádza výklad
- lexikalizované spojenie alebo terminologické spojenie
- ↗ odkaz
- ▣ frazeológia, parémie
- ▣ prihniezdovanie

Zoznam použitých skratiek zdrojov

- Cs – Cestovateľ, ČB – Červené barety, HN – Hospodárske noviny, NB – Nota Bene, Rb – Romboid, SSI – Služba slova, Šp – Denník Šport

Z WEBOVEJ PORADNE

Predložka *do* alebo *na*? – Prečo sa povie *na plaváreň*, a nie *do plavárne*? Prečo sa hovorí *do Čiech* a *na Moravu*, a nie *do Moravy*?

Predložka *do* vo svojom hlavnom význame vyjadruje smerovanie dovnútra niečoho, napr. *vojsť do domu*, *ísť do záhrady*, ale aj smerovanie na niečo, najmä pri slovesách označujúcich smer do výšky, napr. *stúpať do svahu*, *škriabať sa do vrchu*. Predložka *na* v spojení s akuzatívom označuje smerovanie na povrch alebo zasahovanie predmetu z hocikto-rej strany, napr. *zavesiť na klinec*, *cestovať na Kysuce*. Tento význam je zreteľný po slovesách pohybu vyjadrujúcich smerovanie zdola nahor, napr. *vysadnúť na koňa*, *ísť na hrad*, t. j. do miesta položeného vyššie, než je východiskový bod. Z hľadiska základných priestorových vzťahov sa teda rozlišuje smerovanie dovnútra nejakého objektu a smerovanie na jeho povrch. S tým súvisí aj chápanie objektu ako uzavretého alebo otvoreného priestoru, čiže vzťah vnútri – vonku. Tento vzťah vhodne ilustrujú spojenia so slovom *dvor*. Ak sa dvor chápe ako uzavretý priestor, smerovanie sa vyjadruje predložkou *do*: *Do dvora voviezli prvé stoly a stoličky*. Ak sa má vyjadriť, že ide o otvorený priestor, použije sa predložka *na*: *Deti sa rady hrávali na dvore*. Z uvedeného hľadiska možno posudzovať i väzbu slova *plaváreň*. V miestnom význame je zaužívaná predložka *na* – *idem na plaváreň*, ale v zmysle vymedzeného, uzavretého priestoru môžeme povedať *vošli sme do plavárne* (t. j. do budovy). Podobne je to so slovom *poliklinika*: *idem na polikliniku* (pri tomto slove k priestorovému významu pristupuje aj účelový odtienok, resp. inštitucionálny význam – porov. napr. *idem na ministerstvo*, *na úrad*, *na súd*, *na sekretariát*), ale *vošli sme do polikliniky*.

V spojení s názvom krajiny (okrem názvov ostrovných krajín a ostrovov) sa smerovanie vyjadruje pomocou predložky *do* – *do Nemecka*, *do Maďarska*, *do Česka*, *do Francúzska*, *do Afganistanu*, *do Egypta*, *do Brazílie*. Význam prostredia sa vyjadruje pomocou predložky *v* (*vo*) – *v Nemecku*, *v Maďar-*

sku, v Česku, vo Francúzsku, v Afganistane, v Egypte, v Brazílii atď. Väzba s predložkou *na* sa uplatňuje iba pri názvoch krajín *Slovensko, Morava* a *Ukrajina*: cestujeme *na Slovensko, na Moravu, na Ukrajinu* a žijeme *na Slovensku, na Morave, na Ukrajine*. Spájanie týchto názvov v priestorovom význame s predložkou *na* sa vysvetľuje historickou tradíciou.

Validovať alebo validizovať? – V slovníkoch cudzích slov sa vo význame „platnosť“ uvádza podstatné meno *validita*, vo význame „overenie, preverenie“ slovo *validácia* a vo význame „platný“ sa uvádza prídavné meno *validný*. Uvedené podoby možno považovať za ustálené. Sloveso *validovať* alebo *validizovať* sa v slovenských výkladových slovníkoch ani v slovníkoch cudzích slov neuvádza, no ak vychádzame zo základu slova *validácia*, z neho utvorená náležitá podoba slovesa vo význame „overovať platnosť niečoho“ je *validovať* (táto podoba sa často používa v odbornej literatúre, napr. aj v slovenských technických normách).

V slovenčine fungujú dvojice prevzatých slov s rovnakým základom, ale rozličnými príponami, napr. *akčný* a *akciový* alebo *aktivácia* a *aktívizácia*, no ich podoby si vyžiadala jazyková prax napríklad pri rozštiepení významu alebo v dôsledku rozličnej spájateľnosti. Nepredpokladáme, že by to bol aj prípad dvojice slovies *validovať* a *validizovať*, resp. podstatných mien *validácia* a *validizácia*, teda že by bol medzi nimi nejaký významový rozdiel, odporúčame preto používať ustálené podoby *validovať* a *validácia*.

PRIPOMÍNAME SI

---

25. december 2019

Sedemdesiate narodeniny *doc. PhDr. Františka Šimona, CSc.*, jazykovedca a pedagóga. Od r. 1973 pôsobí na Univerzite Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach (v rokoch 1992 – 1996 na Filozofickej fakulte v Prešove), od r. 2007 ako vedúci Katedry romanistiky a klasickej filológie Filozofickej fakulty UPJŠ. Zaoberá sa lekárskou terminológiou, dejinami medicíny, grécko-latinskými medicínskymi textami, didaktikou latinského jazyka. Výsledky svojej práce prezentoval v desiatkach príspevkov (aj v časopise Kultúra slova). Je spoluautorom učebníc a slovníkov lekárskej a veterinárskej terminológie (*Terminologia medica latina*, *Nomina anatomica veterinaria*, *Anatomický slovník*, *Latinčina pre medikov a i.*), podieľal sa na tvorbe *Morfematického slovníka slovenčiny* (1999) a *Slovníka koreňových morfémov slovenčiny* (2005).

Obsah 53. ročníka

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

DUCHKOVÁ, Silvia: Po rokoch znova o výraze <i>genius loci</i>	321
GURIČANOVÁ, Dana: Hravé jazykové majstrovstvo	22
GURIČANOVÁ, Dana: In vino veritas. Spomienka na Lýdiu Vadkerti-Gavorníkovú	329
JANOČKOVÁ, Nicol: Je hluchonemý rovnaký ako nepočujúci a nevidomý ako nevidiaci? (na margo spracovania niekoľkých slovníkových hesiel)	193
KAČALA, Ján: Prechodníkové konštrukcie z hľadiska slovosledu, rozvitiosti a interpunkcie	129
KAČALA, Ján: Sto rokov od narodenia prvého hlavného redaktora Kultúry slova	3
KAČALA, Ján: Syntax a pravopis viacnásobných zámenných spojkových výrazov	257
KRÁLIK, Eubor: Ako zarobiť navyše: <i>privyrobit' si</i> či <i>prizarobiť si?</i>	73
KRÁLIK, Eubor: Patrí priezvisko <i>Zverbík</i> medzi tzv. zvieracie priezviská? Od ľudovej etymológie k vedeckej	205
LALIKOVÁ, Tatiana: Substantívum <i>ruža</i> v slovenských terénnych názvoch	15
PUKANEC, Martin: K výkladu veľkomoravských antroponým: <i>Mojmír</i>	9
PUKANEC, Martin: K výkladu veľkomoravských antroponým: <i>Rastislav</i>	143
PUKANEC, Martin: K výkladu veľkomoravských antroponým: <i>Svätopluk</i>	65
ŠIMKOVÁ, Mária: Vývin jazyka a jazyková dynamika v lingvistických prácach K. Habovštiakovej a v súčasnosti	212
ŠIMON, František – DANKO, Ján: Anatomické termíny s adjektívom <i>slepy</i>	266

TERMINOLOGICKÉ SÚPISY

HRABOVSKÝ, Michal – KLIMENT, Ján – GURIČANOVÁ, Dana – KUČERA, Jaromír – ELIÁŠ, Pavol ml.: Nové slovenské mená subtropických a tropických úžitkových rastlín. 3. Rody začínajúce sa písmenom M – R	219
HRABOVSKÝ, Michal – KLIMENT, Ján – GURIČANOVÁ, Dana – KUČERA, Jaromír – ELIÁŠ, Pavol ml.: Nové slovenské mená subtropických a tropických úžitkových rastlín. 4. Rody začínajúce sa písmenom S – Z	270
HRABOVSKÝ, Michal – KLIMENT, Ján – GURIČANOVÁ, Dana: Nové slovenské mená subtropických a tropických úžitkových rastlín. 1. Rody začínajúce sa písmenom A – C	80
HRABOVSKÝ, Michal – KLIMENT, Ján – GURIČANOVÁ, Dana: Nové slovenské mená subtropických a tropických úžitkových rastlín. 2. Rody začínajúce sa písmenom D – L	151
KLIMENT, Ján – HRABOVSKÝ, Michal – KUČERA, Viktor – GUTTOVÁ, Anna – HINDÁKOVÁ, Alica – GURIČANOVÁ, Dana: Rodová homonymia v slovenskom odbornom botanickom menosloví a jej riešenie	335

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

BALLEKOVÁ, Katarína: Poznáme ešte výrazy <i>vdovica</i> a <i>vdovčisko</i> , <i>zimný otec</i> a <i>nesladká mama</i> ?	91
DVORNICKÁ, Lubica: <i>Jakí pen, takí pen, preca je za ním cién</i>	28
LALIKOVÁ, Tatiana: Slová <i>bán, báň</i> v slovenských terénnych názvoch	342
RÁCZOVÁ, Patrícia: Šatka v slovenských nárečiach	279
SMATANA, Miloslav: O význame slova <i>lahodný</i>	160
ŠIMUNOVÁ, Dagmar: <i>Ráno sa mu nesce, večer sa mu ťaží</i>	227

ROZLIČNOSTI

Čo je <i>apka</i> ? S. Mislovičová	292
<i>Dredy</i> . D. Guričanová	166
Interpunkcia pri dvojčlenných spojkách <i>skôr – ako, viac – ako</i> . J. Kačala	285
O význame slova <i>advent</i> v gemerských nárečiach. L. Králik	353
„Pôsovnice“ alebo mikrosonda do prác na Slovníku slovenských nárečí. M. Chochol	37
<i>Pracujeme v Jaguare a jazdíme na jaguári?</i> K. Kálmánová	234
<i>Skracovanie názvov dní</i> . I. Hrubaničová	236
<i>Šuštiak, šuštiaky, šuštiakovina</i> . I. Vančová	289
<i>Vernisáž – finisáž, dernisáž</i> . S. Duchková	100

SPRÁVY A POSUDKY

Krížom-krážom. L. Klimová	296
Kto môže na vodu reč napísať? alebo Život zasvätený láske k slovu. M. Dobříková	47
Manuál k Slovenskému národnému korpusu. N. Kolenčíková	107
Medailón pre Miloša. M. Chochol	239
Odišiel Jozef Genzor. S. Ondrejovič	45
Odišiel profesor Ján Findra. V. Patráš	171
Pocta jazykovedcom a jazykovede. E. Marečková	177
Pomenúvanie ako odraz komunikačných potrieb. J. Končalová	102
Teokracia. Lingvistické, exegetické a systematicko-teologické prístupy. K. Rausová	356
Univerzitný profesor Ján Sabol osemdesiatročný. M. Gladiš	41
Veda a umenie bez bariér. I. Bónová – L. Jasinská	241

SPYTOVALI STE SA

Aké je prídavné meno od názvu <i>Európska únia</i> ? S. Duchková	304
<i>Koľogo</i> ? I. Vančová	52
Kto je <i>gurmán</i> ? K. Kálmánová	112
O slovách <i>sebelepší</i> a <i>sebeviac</i> . K. Kálmánová	303
O výslovnosti názvu <i>Eiffelova veža</i> . S. Duchková	362
<i>Odpěnovačka</i> . S. Duchková	246

Synonymá <i>ročník</i> a <i>trieda</i> ? D. Dovičovičová	306
<i>Zaplávať maximum</i> . S. Duchková	180
<i>Zvukovoizolačný</i> . I. Vančová	245

Z NOVÝCH VÝRAZOV

Z rukopisu pripravovaného Slovníka súčasného slovenského jazyka (55). J. Hašanová	54
Z rukopisu pripravovaného Slovníka súčasného slovenského jazyka (56). E. Balážová	115
Z rukopisu pripravovaného Slovníka súčasného slovenského jazyka (57). M. Avramová – M. Petrufová	182
Z rukopisu pripravovaného Slovníka súčasného slovenského jazyka (58). L. Ocetová	248
Z rukopisu pripravovaného Slovníka súčasného slovenského jazyka (59). A. Šufliarska	308
Z rukopisu pripravovaného Slovníka súčasného slovenského jazyka (60). J. Končalová	363

Z WEBOVEJ PORADNE

Ako sa skloňuje priezvisko <i>Márai</i> ?	191
Ako sa skloňuje priezvisko <i>Peirce</i> ?	317
Ako sa správne číta číslovka <i>1001</i> ?	126
Aký slovosled zvolit?	317
<i>Byť v trapiech</i> ?	318
<i>Firmova</i> alebo <i>Firmusova ulica</i> ?	316
<i>Hlboko si cenit</i> ?	255
Je správny výraz <i>skartovačka</i> alebo <i>skartátor</i> ?	126
<i>Káčacia pečienka</i> alebo <i>kačacia pečeň</i> ?	127
Prečo sa meno <i>Martin</i> vyslovuje tvrdo?	191
Prečo sa výraz <i>v kuse</i> nepíše ako jedno slovo?	125
Predložka <i>do</i> alebo <i>na</i> ?	374
Predložka <i>na</i> alebo <i>v</i> ?	319
Rod cudzích názvov a skratiek	127
<i>Starostka obce Uhrovec</i> alebo <i>starostka obce Uhrovca</i> ?	318
<i>Strašne ľúbit</i> ?	126
<i>V jari, na jar</i> ?	125
<i>Valašský</i> a <i>valaský</i>	319
<i>Validovať</i> alebo <i>validizovať</i> ?	375

PRIPOMÍNAME SI 63, 192, 256, 320, 376

Index 53. ročníka. S. Mislovičová	380
Informácie autorom	64
Obsah 53. ročníka	377

Index 53. ročníka

A

advent, význam v gemerských nárečiach 353 – 355

apka, význam a používanie 292 – 295

aplikácia, mobilná a., význam a používanie 292 – 295

Aspekty literárnovedné a jazykovedné 3.
Ed. Dana Baláková – Viera Kováčová,
recenzia 47 – 51

B

bán, výskyt v slovenských terénnych názvoch 324 – 351

báň, výskyt v slovenských terénnych názvoch 324 – 351

BOSÁK, Ján, spomienka 62

C

ceňť si, vysoko si c., význam a používanie 255

Č

čistá duša, rozbor literárneho diela 22 – 27

D

DAROVEC, Miloslav, spomienka 256

derniéra, význam a používanie 100

dernisáž, význam a používanie 100 – 101
dialektológia: pomenovania jednotlivých častí stromu v slovenských nárečiach 28 – 36; pomenovania lenivého človeka v slovenských nárečiach 227 – 233; slovo *advent* v gemerských nárečiach 353 – 355; slovo *pôsovnice* v slovenských nárečiach 37 – 40; šatka v slovenských nárečiach 279 – 284; vdova a sirota v slovenských nárečiach 91 – 99; význam slova *lahodný* 160 – 165

do, význam a používanie 374 – 375

dred, význam a používanie 166 – 170

dredatý, význam a používanie 166 – 170

drediť, význam a používanie 166 – 170

dredovať, význam a používanie 166 – 170

dredovatieť, význam a používanie 166 – 170

dredovitý, význam a používanie 166 – 170

dredový, význam a používanie 166 – 170

E

Eiffel, Eiffelova veža, výslovnosť 362

etymológia: priezviska *Zverbík* 205 – 211
europoslavec, význam a používanie 304 – 305

európskoúnijný, význam a používanie 304 – 305

európskoúniový, význam a používanie 304 – 305

Euroúnia, význam a používanie 306

euroúnijný, význam a používanie 304 – 305

euroúniový, význam a používanie 304 – 305

F

finisáž, význam a používanie 100 – 101

FINDRA, Ján, nekrológ 171 – 176

Firmus, Firmova ulica, skloňovanie 316 – 317

G

GABRIKOVÁ, Adela – KAMENÁROVÁ, Renáta – MOŠAŤOVÁ, Michaela – LOS IVORÍKOVÁ, Helena – ŠPANOVÁ, Eva – TICHÁ, Hana: Krížom-krážom. Slovenčina B2, recenzia 296 – 302

genius loci, význam a používanie 321 – 328

GENZOR, Jozef, nekrológ 45 – 47

gurmán, význam a používanie 112 – 114

gurmet, význam a používanie 112 – 114

H

HABOVŠTIAKOVÁ, Katarína, analýza celoživotného diela 212 – 218

HABOVŠTIAKOVÁ, Katarína, spomienka 192

hluchonemota, význam a používanie 197

hluchonemý, hluchonemá, význam a používanie 193 – 204

hluchoslepý, význam a používanie 198

hluchoťa, význam a používanie 197

HORÁK, Gejza, medailón 3 – 8

I

ikona, význam a používanie 293

J

Jaguar, skloňovanie 134 – 136
jaguár/jaguar, skloňovanie 134 – 136
jar, spojenia s predložkami *v* a *na* 125
 JÓNA, Eugen, spomienka 63

K

KAČALA, Ján: Osobnosti slovenskej jazykovedy v 20. storočí, recenzia 177 – 179

KAMENÁROVÁ, Renáta – GABRIKOVÁ, Adela – EOS IVORÍKOVÁ, Helena – ŠPANOVÁ, Eva – MOŠAŤOVÁ, Michaela – BALŠÍNKOVÁ, Dorota – KLESCHTOVÁ, Zuzana: Krížom-krážom. Slovenčina B1, recenzia 296 – 302

KAMENÁROVÁ, Renáta – ŠPANOVÁ, Eva – EOS IVORÍKOVÁ, Helena – BALŠÍNKOVÁ, Dorota – KRCHOVÁ, Zuzana – MOŠAŤOVÁ, Michaela – TICHÁ, Hana: Krížom-krážom. Slovenčina A2, recenzia 296 – 302

KAMENÁROVÁ, Renáta – ŠPANOVÁ, Eva – EOS IVORÍKOVÁ, Helena – MOŠAŤOVÁ, Michaela: Krížom-krážom. Metodická príručka, recenzia 296 – 302

KAMENÁROVÁ, Renáta – ŠPANOVÁ, Eva – EOS IVORÍKOVÁ, Helena – MOŠAŤOVÁ, Michaela – KRCHOVÁ, Zuzana – TICHÁ, Hana: Krížom-krážom. Slovenčina A1, recenzia 296 – 302

KAMENÁROVÁ, Renáta – ŠPANOVÁ, Eva – EOS IVORÍKOVÁ, Helena – MOŠAŤOVÁ, Michaela – KRCHOVÁ, Zuzana – TICHÁ, Hana: Krížom-krážom. Slovenčina A1, recenzia 296 – 302

konto, význam a používanie 292

koťogo, význam a používanie 52 – 53

kus, *v kuse*, pravopis 125 – 126

L

lexikografia: z pripravovaného Slovníka súčasného slovenského jazyka 54 – 61, 115 – 124, 182 – 190, 248 – 254, 303 – 315, 363 – 373

lexikológia: spracovanie slov *hluchonemý*, *nepočujúci*, *nevidomý*, *nevidiaci* 193 – 204

EOS IVORÍKOVÁ, Helena – ŠPANOVÁ, Eva – KAMENÁROVÁ, Renáta – MOŠAŤOVÁ, Michaela – KLESCHTOVÁ, Zuzana – TICHÁ, Hana: Krížom-krážom. Slovenčina A1 + A2. Cvičebnica, recenzia 296 – 302

luneta, význam a používanie 293

M

Márai, skloňovanie 191

Martin, výslovnosť 191

maximum, *zaplávať m.*, význam a používanie 180 – 181

medailóny: HORÁK, Gejza 3 – 8; SABL, Ján 41 – 45; SMATAN, Miloš 239 – 241

Mojmir, etymológia antroponyma 9 – 15

morfológia: rod cudzích názvov a skratiek 127 – 128

N

na, význam a používanie 374 – 375

nekrológy: FÍNDRA, Ján 171 – 176; GENZOR, Jozef 45 – 47

nemota, význam a používanie 197

nevidiaci, *nevidiaca*, význam a používanie 199

nevidomý, *hluchonemá*, význam a používanie 193 – 204

O

obrad, význam a používanie 182

obradne, význam a používanie 183

obradnosť, význam a používanie 183 – 184

obradný, význam a používanie 184 – 185

obradovosť, význam a používanie 185

obradový, význam a používanie 185 – 186

obrana, význam a používanie 186 – 188

obranne, význam a používanie 189

obranný, význam a používanie 189 – 190

očičko, význam a používanie 123

očísko, význam a používanie 123

očko, význam a používanie 123

odmočiť sa, význam a používanie 54

odmočiť, význam a používanie 54

odmoderovať, význam a používanie 54
odmodlievať sa, význam a používanie 55
odmodlievať, význam a používanie 54
– 55
odmodliť sa, význam a používanie 55
odmodliť, význam a používanie 55
odmokať, význam a používanie 55
odmoknúť, význam a používanie 55
odmonopolizovať, význam a používanie 55
odmontovať, význam a používanie 56
odmontovávať, *odmontúvať*, význam a používanie 56
odmoriť, význam a používanie 56
odmorovací, význam a používanie 56
odmorovať, význam a používanie 56
*odmotat' sa*¹, význam a používanie 57
*odmotat' sa*², význam a používanie 57
odmotat', význam a používanie 56 – 57
odmotávať sa, význam a používanie 57
– 58
odmotávať, význam a používanie 57
odmraziť sa, význam a používanie 58
odmraziť, význam a používanie 58
odmrazovanie, význam a používanie 58
odmrazovať sa, význam a používanie 58
odmrazovať, význam a používanie 58
odmrmlať, význam a používanie 58 – 59
odmrmlávať, význam a používanie 59
odmrštiť, význam a používanie 59
odmršťovať, význam a používanie 59
odmrávať sa, *odmrvovať sa*, význam a používanie 60
odmrávať, *odmrvovať*, význam a používanie 59
odmrviť sa, význam a používanie 60
odmrviť, význam a používanie 60
odmržať, význam a používanie 60
odmrznúť, význam a používanie 60 – 61
odmumlať, význam a používanie 61
odmumlávať, význam a používanie 61
odpeňovač, význam a používanie 247
odpeňovačka, význam a používanie 246
– 247
oko, význam a používanie 115 – 123
ONDRUS, Pavel, spomienka 192
onomastika: *Mojmír*, výklad moravského

antroponyma 9 – 15, *Svätopluk*, výklad moravského antroponyma 65 – 73, *Rastislav*, výklad moravského antroponyma 143 – 150; slová *bán*, *báň* v slovenských terénnych názvoch 324 – 351; slovo *ruža* v slovenských terénnych názvoch 15 – 21
otáčaci, význam a používanie 308
otáčať sa, význam a používanie 309 – 310
otáčať, význam a používanie 308 – 309
otáčateľný, význam a používanie 310
otáčavo, význam a používanie 310
otáčavosť, význam a používanie 310
– 311
otáčavý, význam a používanie 311
otáčka, význam a používanie 311
otáčkový, význam a používanie 311 – 312
otočiť sa, význam a používanie 313
otočiť, význam a používanie 312 – 313
otočka, význam a používanie 313 – 314
otočne, význam a používanie 314
otočný, význam a používanie 314
P
padáci, význam a používanie 363
padáčikový, význam a používanie 364
padajúci, význam a používanie 364 – 365
padajúco, význam a používanie 365
padák, význam a používanie 365 – 366
padákovina, význam a používanie 366
padaný, význam a používanie 366
padat', význam a používanie 366 – 372
PALKOVIČ, Konštantín, spomienka 320
panel, *hodnotiaci p.*, význam a používanie 293
pečeň, význam a používanie 127
pečienka, význam a používanie 127
Peirce, skloňovanie 317
perla, význam a používanie 248 – 249
Perla, význam a používanie 249
perlavý, význam a používanie 249
perleť, význam a používanie 249 – 250
perleťovo, význam a používanie 250
perleťovobiely, význam a používanie 250
perleťovočierny, význam a používanie 250
perleťovolesklý, význam a používanie 250
perleťovomodrý, význam a používanie 250

perleťovoružový, význam a používanie 250
perleťovosivý, význam a používanie 250
perleťovostrieborný, význam a používanie 250
 250
perleťovozlatý, význam a používanie 250
perleťový, význam a používanie 250
 – 251
perlička, význam a používanie 251
perličatko, význam a používanie 251
perličí, význam a používanie 251
Perlička, význam a používanie 249
perlička¹, význam a používanie 251 – 252
perlička², význam a používanie 252
perlička³, význam a používanie 252
perličkový, význam a používanie 252
perlorodka, význam a používanie 252
 – 253
perlorodkový, význam a používanie 253
perlovanie, význam a používanie 253
perlovina, význam a používanie 253
perlovitý, význam a používanie 253
perlovobiely, význam a používanie 253
perlovosivý, význam a používanie 253
perlový, význam a používanie 253 – 254
 Pomenúvanie ako odraz komunikačných
 potrieb, správa z konferencie venovanej
 K. Buzássyovej 102 – 106
postihnutý, *fyzicky p.*, *mentálne p.*, *slucho-*
vo p., *telesne p.*, *zdravotne p.*, *zrakovo*
p., význam a používanie 201 – 202
 pravopis: interpunkcia pri dvojčlenných
 spojkách *skôr* – *ako*, *viac* – *ako* 285
 – 288; spojenia *v kuse* 125 – 126
premiéra, význam a používanie 100
 pripomíname si: BOSÁK, Ján 62, VRA-
 GAŠ, Štefan 62, TÓBIK, Štefan 62 –
 63, JÓNA, Eugen 63, DAROVEC, Mi-
 loslav 256, SMIEŠKOVÁ, Elena 256,
 HABOVŠTIAKOVÁ, Katarína 192,
 ONDRUS, Pavol 192, PALKOVIČ,
 Konštantín 320, ŠIMON, František 379
privýrobiť si, význam a používanie 73
 – 79
privýrobok, význam a používanie 73 – 79
prizarobiť si, význam a používanie 73
 – 79
prízärobok, význam a používanie 73 – 79

R

Rastislav, etymológia antroponyma 143
 – 150
 recenzie: Aspekty literárnovedné a jazy-
 kovedné 3. Ed. Dana Baláková – Vie-
 ra Kováčová 47 – 51; KAČALA, Ján:
 Osobnosti slovenskej jazykovedy v 20.
 storočí 177 – 179; Krížom-krážom, 7
 publikácií Univerzity Komenského 296
 – 302; ŠIMKOVÁ, Mária – GAJDO-
 ŠOVÁ, Katarína – KMEŤOVÁ, Beata
 – DEBNÁR, Marek: Slovenský národný
 korpus. Texty, anotácie, vyhľadávania
 107 – 111
ročník, význam a používanie 306 – 307
 rozbor literárneho diela: *čistá duša* 22
 – 27; VADKERTI-GAVORNÍKOVÁ,
 Lýdia 329 – 334
ruža, výskyt v terénnych názvoch 15 – 21
S
 SABOL, Ján, medailón 41 – 45
sebahodnotenie, význam a používanie
 303
sebaisto, význam a používanie 303
sebaisty, význam a používanie 303
sebaobrana, význam a používanie 303
sebaúcta, význam a používanie 303
sebavedome, význam a používanie 303
sebavedomý, význam a používanie 303
sebestačne, význam a používanie 303
sebestačný, význam a používanie 303
skartátor, význam a používanie 126
skartovačka, význam a používanie 126
 skloňovanie: apelatíva *jaguár/jaguar*,
 vlastného mena *Jaguar* 134 – 136; mena
Firmus 316 – 317; mena *Peirce* 317;
 priezviska *Márai* 191
skôr – *ako*, interpunkcia 285 – 288
 skratky: názvov dní 136 – 138
slepý, *s-á časť sietnice*, *s-é črevo*, *s. vak*,
s. koniec, *s. otvor*, význam a používanie
 v anatomickom názvosloví 266 – 269
slepý, význam a používanie 193 – 204
sluchovo, *s. postihnutý*, *s. znevýhodnený*,
 význam a používanie 201
 SMATANA, Miloslav, medailón 239
 – 241

- SMIEŠKOVÁ, Elena, spomienka 256
- správy: Pomenúvanie ako odraz komunikačných potrieb, medzinárodná konferencia venovaná K. Buzássyovej 102 – 106
- správy: sympóziu *Veda a umenie bez bariér* 241 – 244; medzinárodná vedecká konferencia *Teokracia. Lingvistické, exegetické a systematicko-teologické prístupy* 356 – 361
- strašne*, význam a používanie 126
- Svätopluk*, etymológia antroponyma 65 – 73
- syntax: prechodníkové konštrukcie z hľadiska slovosledu, rozvitosti a interpunkcie 129 – 142; syntax a pravopis viacnásobných zámenných spojkových výrazov 257 – 256
- Š
- ŠIMKOVÁ, Mária – GAJDOŠOVÁ, Katarína – KMETOVÁ, Beáta – DEBNÁR, Marek: Slovenský národný korpus. Texty, anotácie, vyhľadávania, recenzia 107 – 111
- šuštiak*, význam a používanie 289 – 292
- šuštiakovina*, význam a používanie 289 – 292
- šuštiaky*, význam a používanie 289 – 292
- T
- Teokracia. Lingvistické, exegetické a systematicko-teologické prístupy*, správa z konferencie 356 – 361
- tepeloizolačný*, význam a používanie 245
- terminológia: anatomické termíny s prídavným menom *slepý* 266 – 269; nové slovenské mená subtropických a tropických úžitkových rastlín – rody začínajúce sa písmenom A – C 80 – 90, rody začínajúce sa písmenom D – L 151 – 159, rody začínajúce sa písmenom M – R 219 – 226, rody začínajúce sa písmenom S – Z 270 – 278; rodová homonymia v slovenskom odbornom botanickom menosloví 335 – 341
- tisícjeden*, význam a používanie 126 – 127
- TÓBIK, Štefan, spomienka 62 – 63
- trapy*, byť v *trapiach* 318 – 319
- trieda*, význam a používanie 306 – 307
- Ú
- únia*, význam a používanie 304 – 305
- únijný*, význam a používanie 304 – 305
- V
- VADKERTI-GAVORNÍKOVÁ, Lýdia, spomienka, analýza diela 329 – 334
- valaský*, význam a používanie 319
- valašský*, význam a používanie 319
- validácia*, význam a používanie 375
- validovať*, význam a používanie 375
- vážiť si*, *hlboko si v.*, význam a používanie 255
- Veda a umenie bez bariér*, správa zo sympózia 241 – 244
- vernísáž*, význam a používanie 100 – 101
- viac – ako*, interpunkcia 285 – 288
- VRAGAŠ, Štefan, spomienka 62
- vyrobiť si*, význam a používanie 73 – 79
- výslovnosť: mena *Martin* 191; priezviska *Eiffel* 362
- zarobiť si*, význam a používanie 73 – 79
- znevýhodnený*, *sluchovo z.*, *zrakovo z.*, význam a používanie 201
- zrakovo, z. postihnutý, z. znevýhodnený*, význam a používanie 201
- Zverbík*, etymológia priezviska 205 – 211
- zvukovoizolačný*, význam a používanie 245 – 246

Sibyla Mislovičová

ISSN 0023-5202

MIČ 49 300